БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезилеттинген.

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧӨННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1960 ч. МАРТ 18 ПЯТНИЦА № 64 (4548

Өртээ 20 көп.

Американың Каттышкан Штаттарының Президентизи дээрги Дуайт Д. ЭЙЗЕНХАУЭРГЕ

Вашингтон хоорай.

Хүндүлүг дээрги президент,

Оожум океанның делгемнеринге дыка хөй хүннериң дургузунда хат-шуурганның айыылынга болгаш кадыг-бергеге удур эрес-маадырлыы-биле демисежип келген маадырлыг дөрт совет солдаттарның амы-тынын алганы дээш Силерге, АКШ-тың чазаанга болгаш америк шериг-далай күштериниң командылалынга ханызыбиле өөруп четтириишкинни илередирин менээ чөпшээреп көрүңер.

Америк далайжыларның чаагай сеткилдиг чоруун, америк эргечагыргаларның совет аныяк оолдарны сагыш чованғыр көргенин совет кижилер бистиң чурттарывыстың аразында хөгжүп турар найыралдыг харылзааларның илерээшкини кылдыр көрүп турар. Чоокта чаа АКШ-ка бистиң беседалажыышкыннарывыстың үезинде Силериниң болгаш мээң-даа эвээш эвес шак-үени үндүргенивис база бистиң ам болур ужуражыышкыннарывыс үезинде бистер ийидээн күжениишкиннеривисти харамнанмас деп идеген турарым, бистиң күрүнелеривистиң аразында харылзааларны улам ынай калбартырының херээнге бо чорук бараан болуруп күзексеп тур мен.

Н. ХРУЩЕВ.

Москва, Кремль, 1960 чылдың март 16.

ШКОЛАНЫҢ АМЫДЫРАЛЫНДА ЧАА АРЫН

☆ ☆

(„Правданың“ март 15-те мурнуку үүлү)

☆ ☆

Школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаар дугайында болгаш ССРЭ-ге улус өөредилгезиниң системазын улам ынай сайзырадыр дугайында Хөөйлуну хүлээп алганының соонда чылдан биче-ле ажыг үе эрткен, а бистиң бичии ургларывысты өөредириңге болгаш кижизиринге ол үениң дургузунда кандыг ыг өскерлиишкиннер болбаан дээр! Бүдүрүлге өөредилгелиг ниити эртемниң ортумак политехниктиг школаларының үстүү классларының он-он муң өөреникчилери билиглерни чедиишкинниг шиңгээдип ап, ооңбиле кады янзы-бүрү тускай эртемнерни чедип ап турар. Сес класс школаларында күш-ажылчы кижизидилге улам-на план ёзугаар бүдүшшынарлыг болуп бар чылар. Чурттуң бүгү школаларында бот хандырылганы чоруткан, ол чорук хөй-ниитиге ажыктыг шыдаары-ла күш ажылга ургларны чаңчыктыр өөредип турар.

Кижизидикчилериниң саны сөөлгү чылда ийи ажыг катап көвүдээн школа-интернаттар улам улуг үүлдүгзүнүүшүнүң ап, ат-алдарлыг болуп турар.

Өөреникчилер хүнзээр школаларны организастаар дугайында СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа хүлээп алган доктаалы аныяк салгакчыларны кижизидер дугайында партияның болгаш чазактың доктаамал сагыш салыышкынының чаа илерели болуп турар. Бичии болгаш элээди ургларг бүгү хүннүң дургузунда хайгааралга турар школаларны хоорайларга, ажылчын суурларга болгаш көдээ черлерге 1960 чылдың сентябрь 1-ден эгелеп ажыдарын ол доктаал-биле чөпшээрээн. Ындыг школаларга ургларын тургускан адалар болгаш иелер бүдүрүлгеге сагыш дыш ажылдап болур. Оларның урглары кижизидикчилерниң удуртулгазы-биле хүн дургузунда кичээлдерин белеткеп, селгүүстээшкиннерге баар, ойнап-хөглеп, ажылдап болгаш ажыктыг өске-даа үүлдерни кылыр. Олар хүнде изиг чемни ийи удаа чиир. Бирги-ийиги класстарның өөреникчилериңе болгаш кадыы кошкак ургларга оон аңгыда хүндүскү үдуушкуну база организастаар.

Өөреникчилер хүнзээр школаларны тургузарында чарыгдалдарны Совет күрүне бодунга алыр. Ургларның чемниң өртээн ада-иелер төлээр. Ол школаларның өөреникчилериниң ниити составының 25 чедир хуузун чемниң өртээ дээш төлевирден кезиктей азы бүрүн хостаар эргени ажылчы чөннар депутаттарының хоорайлар болгаш районнар Советтериниң күүскомнарынга тывыскан.

Ниити эртемниң чамдык школаларында өөреникчилер хүнзээр бөлүктер мурнундан бээр ажылдап келген. Олар 6,5 муң чедир санаттынып турар. Нургулайында кудуку классларның 160 муң чыгам өөреникчилери ол бөлүктерде өөренип турар. Бичии ургларны кижизидериниң херээнге, ургларның хайгаарал чоапаарын болдурбазынга өөреникчилер хүнзээр бөлүктериниң улуг ужур-дузалыын амыдырал бүзүредир көргүскен. Оларның ажылынга ада-иелер улуг сонуургалдыын илередип турар, а школаларның башкылар коллективтери болгаш төрелдер комитеттери оларны организастаарынга биче эвес күженишкиннерни үндүрүп турар. Өөреникчилер хүнзээр школаларны организастаар дугайында партияның Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы колдуунда ол бөлүктерге база хамааржыр. Ынчангаш, өөреникчилер хүнзээр школаларны ажыдары кандыг-бир чылдааннар-биле берге ындыг чедер бүрүзүнге ол янзылыг бөлүктерни тургузарының аргазы калбарып турар.

Бичии ургларны өөредириниң болгаш кижизидериниң айтыыглары ада-иелериң, бүгү совет улустуң эрге-ажыктарынга шуут хамааржыр. Өөреникчилер хүнзээр школаларны организастаар дугайында доктаалды совет кижилер чаагай сеткил ханыышкын болгаш изиг үүлүгзүүшүкүн-биле уткаан. Партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организациялары, улус өөредилгезиниң органнары, улус ажыл-агыйының чөвүлелдери, бүдүрүлгелериң болгаш совхозтарның директорлары, колхозтарның даргалары, башкылар коллективтери өөреникчилер хүнзээр школаларны болгаш бөлүктерни тургузар талазы-биле улуг ажылды чорудар апаар.

Өөреникчилер хүнзээр школаларны үүгле чаңгыс эзлчеглиг кичээлдериниң байдалында организастаар аргалыг. Оон-биле холбаштыр школаларга хөй эзлчеглиг кичээлдээшкиннерни дүрген чок кылыр дугайында айтыыг ам онза чугула ужур-дузалыг болу бээр. Ындыг школаларны тургузары хоорайның азы суурнуң өске школаларынга кичээлдер эзлчеглерин көвүдедириңге чедирбес ужурлуг деп чүвени барымдаалап көөр херек. Өөреникчилер хүнзээр школаларның четкизин калбаа-биле нептередириңге, чижээ, Украин, Үзбек эвилелдешкен республикаларда таарымчалыг эки байдалдар бар, үүге дээрге элээн хөй районнарда азы школаларның хөй нуруузунда ол черлерде чаңгыс эзлчеглиг ажылдап турар. Чаа школаларны тударының планнары чер болганга долдур болгаш ажыр күүсеттинген турары кончуг чугула.

Дуржулганың көргүзүп турарын ёзугаар алырга, өөреникчилер хүнзээр бөлүктерни өөредилге кичээлдери бүдүн чартык болгаш оон турган ийи эзлчеглиг ындыг школаларга тургузуп болур. Оларны таарыштыр тургузарынга клубтарны, культура ордуларын, кызыл булуңнарны болгаш хүндүскү үеде ажыллавас өскедаа бажыннарны ажыглап болур.

Кичээлдерден хостуг үеде бичии ургларның амыдырал-чуртталгазын угаангыр организастаары кижизидикчилериң улуг аргаларлыг, билиишкиннерлиг болгаш башкы мергежилдиг болурун негеп турар. Өөреникчилер хүнзээр чамдык бөлүктерде бичии ургларга-биле бүгү ажылды нургулайында-ла бажыңга оналаларны белеткээрин организастаарынга эрттирип турар. Ол четпес. Янзыбүрү хевирлиг оюннарны, сагыш-сеткилди хаара тудуп турар үүлдерни, культура хемчеглерин—ургларның түс бүрүзүнүң арга-мергежилдерин болгаш угланыышкыннарын барымдаалап тургаш, оларның күш ажыл болгаш угаан-бодал сайзырылынга идиг берип болгу дег бүгү-ле үүлдерни киириштир, бичии ургларга-биле янзы-бүрү талалыг кижизидилге ажылы маңза эргежок чугула.

Бистиң чуртувуста улустуң башкызын бүгү улус хүндүткеп турар. Өөреникчилер хүнзээр школаларның болгаш бөлүктериниң кижизидикчилери база шак ынчалдыр хүндүткедири чигзиниг чок, үүге дээрге оларның ажылы база чугула болгаш хүндүлүг. Ниити эртем школаларының башкыларына доктааттынган чиигеделарни болгаш артык эргелерни, пенсия хандырылгазының чурумун болгаш күш-ажыл дыштанылгазының үргүлчүлелин СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы-биле ол кижизидикчилерге база нептередип хамаарыштырганы таварылга эвес. Класстан болгаш школадан дашкаар ажылдың чаңчылдарын эки шиңгээдип алган, ургларның дыштанылгазын угаангыр организастап, оларның-биле оюнарны, экскурсияларны болгаш хандыкшылдыг өске-даа үүлдерни чорудуп болгу дег кижизидикчилерни шилип алыр болгаш белеткээр талазы-биле улус өөредилгезиниң органнары улуг ажылды чорудар апаар.

Өөреникчилер хүнзээр школаларга немелде дериглер, мебель, ойнаар үүлдер болгаш ойнааракта, спорт херекселдери, музыка херекселдери болгаш өске-даа үүлдер негеттинер, үүге дээрге ол бүгү чокта чүс-чүс ургларр-биле кижизидилге ажылын чорудары берге болгай. Профэвилел болгаш комсомол организациялары, бүдүрүлгелериң, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, а ол ышкаш ада-иелер боттары бо талазы-биле школаларга улуг дузаны көргүзер хүлээлгелиг.

Чер-черниң партия болгаш совет организациялары, улус өөредилгезиниң органнары өзүп орар салгакчыларны коммунистиг ёзу-биле кижизидериңге улам-на таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар өөреникчилер хүнзээр школаларны организастаар дугайында партияның Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың доктаалын эң эки күүседир дээш бүгү-ле болдунар аргалыг үүлдерни ажыглаар хүлээлгелиг.

Владивостоктуң 100 чыл болурунга

ВЛАДИВОСТОК. (СЭТА). 1960 чылдың июль 3-те Оожум океанда турар Владивосток хоорайның чурттакчылары ол хоорайның үүс чыл болган оюн алдарлыг болуушкун кылдыр демдеглеп эрттирер. Байырлалды эрттирер комиссия хоорайның кудумчуларының болгаш шөлдериниң шимелдезиниң планын бадылаан. Кудумчу бүрүзү кааталгалар-биле, чуруктар-биле, лозуңнар-биле болгаш темалыг үүл бижээн көргүзүүлер-биле шиметтинер.

Байырлал хүннериңде чорудар массалыг ажылдарның планы кылдынган. База-ла ол үеде крайның комсомолчу фестивалының сөөлгү эзлчээ эгелээр. Үүс харлыг хоорайга бүгү-ле Приморьениң оолдар, кыстары келирлер.

Владивостоктуң үүс чыл болганынга чурукчулар, музыкантылар болгаш театр артистери база белеткенип турар. Байырлалдың чурулга делгелгезин ажыдары көрдүүп турар болгаш Владивосток дугайында эң дээре ыр конкурузу идепкейлиг эртип турар.

Комсомолчу тудугларга—шалыпчы темпилер

ВЛКСМ ТК Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуглары кылдыр чарлааны үлетпүрнүң болгаш транспорттуң чугула тудугларын дүргедедир талазы-биле комсомол организацияларының ажылының дугайында айтыыгны чугаалажып көрген. Чеди чылдың бирги чылында Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудугларының комсомол организацияларының идепкейлиг киржилгези-биле металлургия, химия, энергетиктиг болгаш газ үлетпүрүнүң 33 тудуглары ажыглалга кирген, 2675 километр демир орудтарны электрижиткен болгаш туткан деп доктаалда демдеглеп турар. II комсомолчу тудугларда кол-кол тудуг ажылдары доозулган.

СЭКП-ниң XXI съездизиниң сөөлүнде 200 муң чыгам оолдар, кыстар комсомолдуң путевкалары-биле чурттуң чугула тудугларынче чоруткан. Оларның иштинден хөй-хөй кижилер күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр чорукту чаа тудугларда көргүзүп турар. Комсомолчу шалыпчы тудугнуң чедиишкиннерин шиитпирлеп турар чер болганда комсомолчу штабтар, контроль албан черлери, рейд бригадалары болгаш «чиик кавалерияның» отрядтары боттарының эки үлегерин көргүскеннер.

Чурттуң комсомол организацияларының ажыл-чорудулгазында кол үүл болза, тудуг-монтаж ажылдарының планнарын күүседириңче болгаш Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудугларын 1960 чылда ажыглалга кииреринче угландырган аныяк тудугжуларның коллективтериниң социалистиг чарыжын калбартыр талазы-биле тодаргай организакчы ажылды чорудары болур деп ВЛКСМ ТК айыткан. (СЭТА).

Областа чуртталга тудуунуң чоруп турары

Бистиң областа чуртталга бажыңнарының тудуу январь болгаш февраль айларда эң оожум чоруп келген. Чуртталга тудуунга капитал салыышкынының чыл планы ийи айның дургузунда 10,2 хуу күүсеттинген, а чуртталга бажыңнарын ажыглалга кииреринің чыл планы үүгле чаңгыс хуу күүсеттинген. Чуртталга тудуунга капитал салыышкынының планын Таңды район 22,4 хуу, Тес-Хем район — 14,7 хуу, Кызыл хоорай—13,3 хуу күүсетикеннер.

Чуртталга бажыңнарын ажыглалга кииреринде планның январьда бөза февральда шак ынчаар эң четпес күүсеттинип келгениниң нөл чылдагааны үүдел дизе чамдык районнарның партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының талазындан чуртталга тудуунга удуртулганы кошкатканында болуп турар. Чижээ, Бай-Тайга (СЭКП райкомунуң секретары эш О. Биче, райкүүскомнуң даргазы эш М. Ангырбан), Өвүр (эштер Н. Бойду, А. Семис-оол), Сүт-Хөл (эштер С. Севен, М. Доржу), Бии-Хем (эштер Я. Савкин, А. Агбан), Эрзин (эштер С. Чымба, Х. Аракчаа) районнар январь болгаш февраль айларда чуртталга тудуунга капитал салыышкынының планын шуут күүсетпээн болгаш чаңгыс-даа дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга кииребээннер.

1960 чылда чуртталга бажыңнарын тудар база ажыглалга кииреринде планны чедиишкиниг күүседир төлээде, үстүнде районнарның партия, совет болгаш ажыл-агый организацияларының талазындан чуртталга тудуун тодаргай удуртуру, тудуг материалдарын эң чоокку хүннерде бүрүн белеткээринче, тудуг шөлдеринге чедирип алырынче чогуур кичээнгейни угландырары негеттинип турар.

ЧАС ШАШАВАС—БЕЛЕТКЕЛДИ ДООЗАР!

„Элегес“ совхозта хову ажылдарынга белеткел

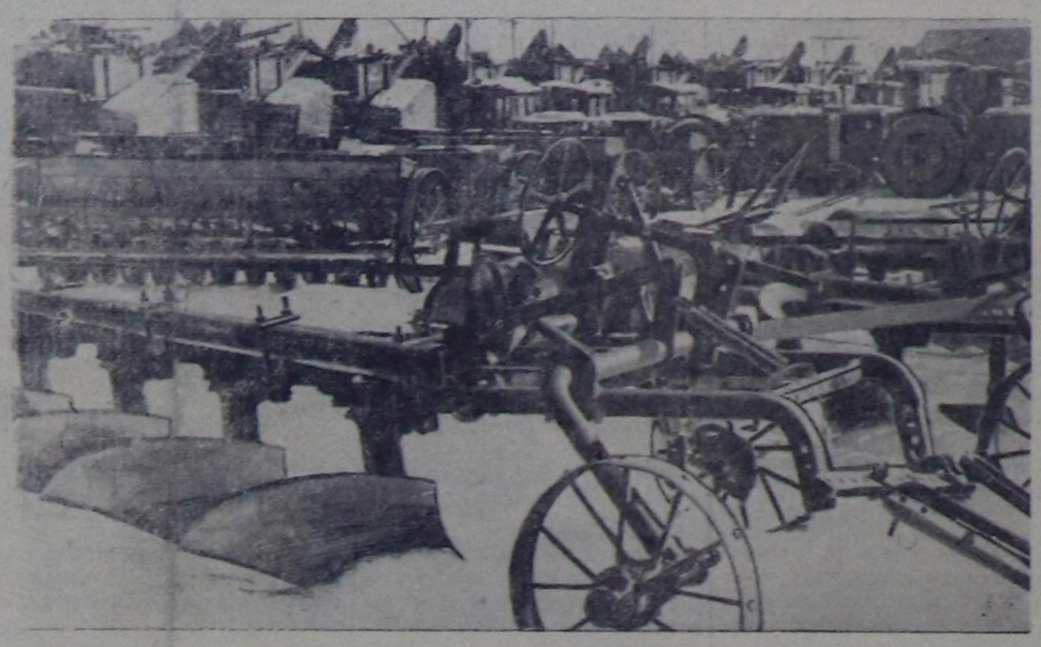

Чурукта: хову ажылдарынче үнеринге белен кылдыр септеп белеткээн тракторлар, сеялкалар, трактор андазыннары. Фото С. Феоктистовтуу.

СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң шиитпирлерин чедиишкиниг боттандырып, чеди чылдың ийиги чылы — 1960 чылда көдээ ажыл-агыйның бүгү культураларының бедик дүжүттерин алыр дээш «Элегес» совхозтун хову ажылдакчылары болгаш механизаторлары часкы хову ажылдарынга бүгү талалыг белеткелдиг ужуражыр дээш алаан организастыг ажылдаан. Оон түңнелинде тракторлар көдээ ажыл-агый машиналары бүрүн септеттинген, тарылгага хереглээр үрезин арыглаашкыны (арбайдан өскези) доозулган.

Совхоз бо чылын тараа культураларын 8.300 гектарга, оон иштинде кукурузаны 600 гектарга тарыыры төлевилеттинген. Тараа культураларын тарыырынга 2000 центнер кызыл-тас, 1000 центнер сула, 10.800 центнер арбай, 241 центнер чиңге-тараа үрезини херек. Оон аңгыда 186 центнер вика-сула, 455 центнер чочак-тараа, 146 центнер могар-чумиза үрезиннери база херек.

Ам совхозта кызыл-тастың 2.160 центнер, суланың 1.020 центнер, арбайның 7.835 центнер, чиңге-тарааның 241 центнер үрезиннери чажып тарыырынга белен кылдыр арыглаттынган. Үүгле Каъкта 3.020 центнер арбай үрезининиң арыглаашкыны арай доозулгалак болуп турар. Ол үрезин чоокку хүннерде арыглаттынып доозулган турар. Картофель үрезининиң талазы-биле совхоз элээн бергедээшкиниг байдалга таваржып турар. Хереглеттинип турар бүгү картофель үрезининден совхозта 950 центнер үрезин бар. Азы совхоз картофель үрезининиң 76 хуузу-биле хандыртынган. Ам четпейн турар 200 центнер картофельди өскээртен сураглап, садып алыр бис деп совхозтуң кол агроному эш Сигаев тайылбырлап турар.

Кышкы агротехниктиг хемчеглерни чедиишкиниг чоруткан ындан көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүнүң салым-чолу хамааржыр. Ындыг турбуже кышкы агрохемчеглерни чорударынче совхозтуң дирекциязы чогуур кичээнгей салбаанын демдеглээри чугула. План ёзугаар белеткээш, ховуларже төгер ужурлуг 5.150 тонна өдектен 2.350 тоннаны ховуларже сөөртүп төккен ийикпе, азы планны 44 хуу күүсеткен. 100 центнер ыыш хүлүн белеткээр тургаш, оон үүгле 40 центнерин белеткеп алган. Оон ынай куш өдээ мырыңай шоолуг белеткеттинмээн. Үрезин хораннаарынга хереглээр хоран-химикаттардан 580 кг гранозан, 400 кг гексахлоран четпес.

Тракторларны болгаш көдээ ажылагыйның өске-даа машиналарын хову ажылдарынга өй-шаанда эки шынарлыг белеткээр талазы-биле совхозтуң механизаторлары улуг күженишкинни үндүрүп, организастыг чоруун көргүскен. Ам барык-ла бүгү техника хову ажылынче кажан-даа эгелеп кириринге белен кылдыр белеткеттинген. Янзы-бүрү маркаларлыг 29 тракторларның агар септелгези, 27 тракторларның капитал септелгези доозулган. Совхозта шупту 69 тракторлар бар. 13 трактор чаа, оларга үүгле профилактиктиг ажаалда кылыр. Тракторнуң 40 андазыннары, 60 сеялка, «зиг-заг» деп 220 илиирлер септеттинген. Культиватордар болгаш лущильниктер септелгези чоокку хүннерде доостур.

Септелгеге киришкен механизаторлардан, токарьлардан, дарганнардан болгаш слесарьлардан трактористер Александр Мирошников, Владимир Докар, Павел Бутанаев, токарь Владимир Смоленцев, слесарь Алексей Богданов, дарган Андрей Южакин болгаш өскелер-даа септелгеге кирген тракторларны, көдээ ажыл-агый машиналарын дүрген септээр дээш ак-сеткилдиг ажылдап, тракторларның, сеялкаларның база өске-даа машиналарның хөй санныг кезектерин септээн болгаш белеткээн.

Хову ажылдарының үезинде чорудар ажылчын план чогаттынган. Ол план ёзугаар алды санныг хову-трактор бригадалары ажылдаары көрдүнген. Хову турлагларын септеп турар. Чаңгыс эзлчегге четчир механизаторлар-биле хандыртынган. Оларны тус-тус бригадалар айыы-биле хувааган.

Часкы тарылганың ажыл-агый бүрүзүнге чедиишкиниг өгелээри болгаш доостуру үрезинни, техниканы, кадрларны канчаар белеткээринден хамааржыры билдингир. Оон аңгыда кывар-чаар материалдарны өй-шаанда белеткеп алыры улуг ужур-дузалыг. Бо талазы-биле совхоз элээн хожудап турар. Ниитизи-биле 3.400 ажыг центнер кывар-чаар үүл херек. Оон совхозта ам бары 2.500 хире центнер болуп турар. Ыаңгыа бензининиң үүгле 30 хуузун, дизельдиг үстүң 50 хуузун совхоз сөөргүп алган. Ол ышкаш автол, солидол, нигрол хереглеттинип турарындан дыка эвээш.

Час ажыл-агыйлардан чүү-даа манавас. Частың башкы айының баштайгы чартыы өрткен. Хүн уламна чылып, хар эрип эгелээн. Мооң ужурунда часкы хову ажылдарынга төлептиг ужуражыр төлээде, тарылганы организастыг өгелээринге шаптыктап болгу дег чедир кылдынмаан үүлдерни чоокку хүннерде күүседири, белеткелдиң шынарын эки хынап көөру совхозтуң дирекциязындан негеттинип турар.

С. ЧАМЗРЫН,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

Эрип чыдар хар кыры-биле

Ховуларже өдек сөөртүлгезиниң шалыпчы айынга Улуг-Хем районнуң аныяктары идепкейлиг киржип турар. Районнуң бүгү колхозтарында болгаш «ҮТКА 25 чылы» совхозта өдек сөөртүлгезиниң талазы-биле аныяктарның тускай бригадалары бар. Март айның ортан үезинге чедир районнуң аныяктары тарылга шөлдеринче ниитизи-биле 3 муң тонна өдекти сөөртүп чедиргеннер. «Чодураа» колхозта комсомол эге организациязының секретарылары эштер Даштык-оол оларга баштаткан 12 кижи составтыг бригада өдек сөөртүп турар бригадаларның бирги одуруунда чоруп турар. Олар марттың 15-ке чедир 700 тонна өдекти кукуруза болгаш ногаа шөлдеринде чедирген. «Х Улуг Хурал» колхозта аныяктар бригадазы 400 тонна, «ҮТКА 25 чылы» совхозта бригада 700 тонна, «Партияның XX съездизи» колхоз 300 тонна, «Улуг-Хая» колхозта бригада 200 тонна өдекти сөөрткеннер. Чааты болгаш Хайыракан школаларының өөреникчилери, башкылары өдек сөөртүлгезинге идепкейлиг киржип — улуг-хүннер санында-ла шефтээшкинни чорудуп турарлар.

Өдек сөөртүлгезиниң шалыпчы айы үргүлчүлевишаан. Ынчалза-даа чамдык колхозтарда бо ажыл кончуг оожум чоруп турар. Чижээ: Жданов аттыг колхоз 1600 тонна өдек сөөртүр планныг турган, чаңгыс тоннадаа өдекти ховуже сөөртүп чедирбээн. Ол ышкаш «Улуг-Хая» колхозта бригаданың ажылы база-ла оожум чоруп турарын демдеглээр херек.

Колхозчу дарган

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң дарганы О. Дуган-оол ол колхоз тургустунганындан бээр дарганнаар ажылга 10 чыл дургузунда үзүктел чок ажылдап келген. Оон мурнунда-ла ол үр үениң дургузунда дарганнап турган.

Ол болунга онаашкан чепсек-херекселдериң септелгезин чылдына часкы тарылга эгелээриниң бетинде, эки шынарлыг доозуп турар. Ол ышкаш чайын, күзүн сиген белеткээриниң, дүжүт ажаап алышкынының чепсек-херекселдериниң септелгезин оон чогуур үезинде доозуп турары чаңчыл апарган.

Колхозчу дарган чылдың-на үүс-үүс аът-дагаларын белеткеп, чуртталга бажыңнарынга, бүдүрүлге тудугларынга хереглээр шүнчүктерни, сенчилерни болгаш оон-даа өскелерни база кылып келген.

О. Дуган-оол эрткен чылын 600 ажыг күш-хүнүн ажылдап алган, бо чылдың часкы ажылдарынга хереглээр 72 илиирни, тракторга андазын кожар херекселди, 4 сеялканы септеп доскан. Колхозчу дарган хүндүлел бижиктер-биле болгаш өртектиг үүлдер-биле шаңнадып келген.

Ленинчи хүннерге алдар кылдыр

Чурттуң география талазы-биле улуг картазында Азнакаево дээр ажылчын суурну көргүспээн. Ынчалза-даа ол суур үүгле Татарияның нефтичилериңе эвес, харын-даа Совет Эвилелиниң «кара алдынны» казып тып турар өске-даа черлериңе ат-сураглыг. Ол ат-алдар кызымаккай күш-ажыл-биле чаалап алдынган. Ында ажылдап турар Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры мастер Михаил Гриньниң бригадазы 1959 чылда ниити ханызы 30 муң 307 метр черни үттээн. Урал биле Волганың аразында чаптыган нефтилиг черлериңе чаңгыс-даа бригадазында амдыызында ол хире көргүзүг чок. Чеди чылдың ийиги чылында пландан ажыр 60 муң метр нефть оңгарларын казар деп Татарияның нефтичилери сөзүн бергеннер. Чарыштың мурнунда Азнакаевонуң нефтичилери чоруп турар. Олар ленинчи хүннерге алдар болдурган шалыпчы эзлчеглер хүннериңде дыка хөй чогаадыкчы өгелээшкиннерни кылганнар. Ол бүдүрүлгениң цехтериңде технологтуг чорудулгаларны улам сайзырадып, продукцияларның ботүнезин чиигедириниң талазы-биле үүс ажыг саналдарны ажыглалга кирген. Слесарь Валентин Михайлович Быков автомат күжү-биле ажылдаар он электрон херекселдерин чогаадып кылган. Оларны ажыглалга киргениниң ачызында 500 муң рубльдиң камналгазы алдынар. Коксохимиктер коммунистиг күш-ажылдың заводу деп ададыр эрге дээш кызымаккай ажылдап турар. Ол бедик атты заводтуң чеди кол цехтериниң коллективтери чаалап апкан.

«Ташкенткабель» заводтуң коллективи чеди чылдың төнчүзүнде планнаттынган деңнелин чедип алган. Бо талазы-биле бирги черни металлургтар тудуп турар. Ында сывырган демир шуудар «250» дээр станның үндезин чаарттыышкыны доозулган. Оон күчүзү ам ийи чартык катап улгаткан. Ол агрегат ам чуртта сывырган демир шуудар станнарның аразында эң улуг стан болу берген.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 90 хар харлаарынга уткуштур Киевтиң Смирнов-Ласточкин аттыг дааранылга фабриказының ажылчыннары, Усманның механиктиг заводунуң станок тудугжулары, Серовтуң металлургия комбинадының домначылары, «Башнефтиниң» чер үттекчилери, Ленинградтың «Трубое сталь» заводунуң электри-каналга станының ажылчыннары чаа-чаа улуг күш-ажылчы тиилелгелерни чедип ап турарлар.

(СЭТА).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

АЖЫЛ-АГЫЙГА ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГАНЫ БЕДИК ДЕҢНЕЛЧЕ

СЭКП ТК-ныҢ декабрь ПленумунуҢ «Көдээ ажыл-агыйны улам ыныай хөгжүдер дугайында» шиитпирлериҢе сорук кирген Бай-ТайганыҢ колхозчу ажыл-ишчилери партия организацияларыныҢ удуртулгазы-биле чеди чылдыҢ бирги чылыныҢ планныг онаалгаларын багай эвес күүсеткен.

РайоннуҢ колхозтары 1958 чылга деҢнээрге эрткен чылын эт бүдүрерин 9,6 хуу, дүктү—35,3 хуу, ниитиниҢ мыйыстыг бода малыныҢ баш санын 15,8 хуу, оон иштинде саар инекти—19,5 хуу, хойну — 17,4 хуу, өшкүнү—9 хуу көвүдеткен. Мал өстүрериниҢ күрүне планын «Кара-Хөл» колхоз 5,6 хуу, «Тиилелге»—3,4 хуу, «Малчын»—2,5 хуу ажыр күүсеткилээн.

Мал ажылынга партийжи удуртулганы сөөлгү үеде элээн экижиткениниҢ түҢнелинде районнуҢ мурнакчы малчыннарыныҢ хүрээлени уламна калбарып турар. «Тиилелге» колхозтуҢ сураглыг хойжузу Кандан өткен чылын 100 баш төрүүр хойга онаштыр 147 хураганны ап, бир хойдан-на 3,3 кг дүктү кыргып алган. Бо чылын ол чүс хойга онаштыр 160 хураганны өстүрерин, хой санындан-на 3,5 кг дүктү кыргып алырын хүлээнген. Хой ажылын хөгжүдер херекке эш Үруле Канданныг чедиишкиннерин партия болгаш чазак бедии-биле үнелеп көрген. ССРЭ-ниҢ Дээди СовединиҢ Президиуму аҢаа Социалистиг Күш-ажылдыҢ Маадыры атты тывыскан.

Ол колхозтуҢ хойжузу Иргит Кенден, «Найырал» колхозта Дөртен-оол, «Кара-Хөлде» Балчый ышкаш хойжулар, Сталин аттыг, «Мурнакчы» база «Малчын» колхозтарда М. Чымба, Х. Очур-оол, С. Калдар ышкаш кадарчылар, инек бүрүзүнден-не 1700 кг чедир сүттү сагган Х. Долгар, Сарыг-Тараа, Х. Кара-кыс ышкаш мурнакчы саанчылар хөй.

РайоннуҢ ажыл-ишчилери рязаньчыларныҢ өгелекчи саналдарын деткивишаан, чеди чылдыҢ ийиги чылынын планныг онаалгаларын хуусаа бетинде чедиишкинниг күүседир дээш бүгү улустуҢ социалистиг чарыжынга киржип, боттарынга бедиткен хүлээлгелерин алганнар. Бо чылын районнуҢ колхозтары 1730 тонна эҢтти (эрткен чылдаазындан 885 тонна хөй), 750 тонна сүттү (188 тонна хөй), 170 тонна дүктү (50,2 тонна хөй) бүдүрер хүлээлгелиг. Эштер Кара-кыс, Долгар, Анай Салчак, Сарыг-Тараа ышкаш мурнакчы саанчылар инек бүрүзүнденне 1500—1800 кг сүттү саарын, Кандан, Степан, Балчый, Комбу, Төрештей ышкаш хойжулар төрүүр чүс хойга онаштыр 120—160 хураганны өстүрерин хүлээнген. Район нитизи-биле чүс баш төрүүр малга онаштыр 102 хураганны болгаш анайны, 90 бызааны болгаш кулунну, төрүүр хаван бүрүзүнден-не 16 хаван ооларын алыр ужурлуг.

Мыйыстыг бода малыныҢ баш санын эрткен чылга удур 12,2 хуу, оон иштинде инекти—17 хуу, хойну—19 хуу, өшкүнү—17,1 хуу, хаванны—4,5 хуу өстүрер. МалыныҢ продуктулуун бедитпишаан, эҢткирсүткүр инектен-не 1100 кг сүт саары, чурт хоюндан 1,85 кг, а экижиттинген уксаалыг хойдан 3 килограммдан хөй дүктү алыры планда көрдүнген. Чер ажылын сайзырадып, тараа культураларыныҢ га бүрүзүнден-не 11 центнерден эвээш эвес дүжүттү алыр, тараанаҢ ниити чыылдазын 5056 тонна чедирер, малдыҢ үнелиг чеми—кукурузанын бедик дүжүдүн алыр сорулга районнуҢ мурнунда салдынган.

Үстүнде бүгү хемчеглерни районнуҢ колхозчулары, партия, совет активтери чугаалажып көрген. Оларны малчыннар ортузунга калбаа-биле таныштырарынче партия организациялары боттарыныҢ агитаторларынаҢ күжүн доктаамал угландырып келген. Оон түҢнелинде колхозтарныҢ бо хүннерге чедир ооллаан 6300 ажыг баш малдарынын чаш төлү барык бүрүн камгалап алдынган. Ылангыя хойжулар С. Степан Кандан, Клашка, Санчат, Бөр-оол, Доржу дээш өскелер-даа чаш малды бүрүн камгалап ап турарлар.

Оон-биле кады чамдык партия организацияларыныҢ масса-политиктиг ажылында улуг четпестерниҢ барын база айтыр херек. «Малчын» колхозтуҢ баштаар чери болгаш ында партия организациязы хой кадарар ажылга харыысалга чок Маадыр деп кижини киирип кааргa, ол 3 хонук иштинде 21 хураганны чидиригге таварыштырган. Ол колхозтуҢ хоюндан чүгле январь айда безин 85, а Сталин аттыг колхозтуҢ—13 хураган хорамчалыг болган.

Чамдык колхозтарда сүт саалдазы эрткен чылдын бо үеэзинде деҢнелиинден кудулан турар чүүл база бар. ЭҢткир-сүткүр инек бүрүзүнден-не январь айда «Найырал» колхоз 19,3 кг, «Тиилелге»—3,4 кг сүттү кудулаткан. Оон чылдагааны болза саар малдын ажаалдазынын болгаш азырал чемгерилгезиниҢ багай хандыртынганы-биле тайылбырлаттынар. Ону доп-дораан чайладырынче ады үнген колхозтарныҢ баштаар черлери шиитпирлиг хемчеглерни алыры чугула.

Партия организацияларыныҢ сорулгазы болза Рязань областыҢ колхозчуларынын байлак дуржулгазын калбаа-биле нептередип турган, чеди чылдыҢ ийиги чылында районнуҢ мурнунда тургустунган сорулгаларны хуусаа бетинде чедиишкинниг шимтпирлээринче ажылчы чоннарныҢ күжүн улам-на сырый организастаары болур.

МалдыҢ кышкы туруш байдалын экижидери, оон чаш төлүн бүрүн камгалап алыры — партия организацияларынын, оларныҢ агитаторларынаҢ малчыннар ортузунга чорудар агитас-массалыг ажылынаҢ амгы үеде кол темазы ол болур. Часкы чарылгага белеткел ажылдарын үдегерлиг чорудуп, ылангыя ховударже өдек сөөртүр ажылды март айда доскаш, часкы ховуну ажылдарын бедик агротехниктиг негелделер өзүгаар эҢ кыска хуусаада чорударын хандырар ужурлуг бис.

Х. ӨЛЧЕЙ,
СЭКП Бай-Тайга райкомунуҢ секретары.

Ийи хүннүҢ семинары

Чоокта чаа СЭКП ТаҢды райкому партия эге организацияларынын секретарларынаҢ болгаш пропагандистериҢ семинарын эрттирген. АҢаа партия райкомунуҢ харыысалгалыг ажылдакчылары янзы-бүрү темаларга лекцияларны номчаан. Номчуттунган лекцияларныҢ материалдарын колхозтар, совхозтар, район болгаш областыҢ амыдыралыбиле холбаштырганы солун болган.

Семинарга партия организацияларынаҢ секретарлары болгаш партия чырыдыышкынынаҢ четкизинде ажылдап турар пропагандистер боттарынаҢ дуржулгазын база солушкан.

СеминарныҢ ийиги хүнүнде оон киржикчилери СЭКП райкомунуҢ секретары эш С. ВерзилиниҢ өштелгазы-биле «РеволюцияныҢ чалбыжы» колхозтуҢ Марачевкада сүт-бараан фермазынга экскурсиялап чораан. ФерманыҢ клувунга чыылган колхозчуларга болгаш семинарныҢ киржикчилериҢе Рязань областыҢ көдээ ажыл-агыйынаҢ мурнакчыларынаҢ дуржулгазынаҢ дугайында солун лекцияны эш Верзилин кылып берген.

«Амгы үениҢ байдалдарында партийжи пропаганданыҢ сорулгаларынын дугайында» СЭКП ТК-ныҢ доктаалын херек кырынга боттандырып, ажылчы чоннарныҢ ортузунга агитас-массалыг ажылды күштелдиреринге бо эрткен семинар идигни бөөр дээрзинге чигзиниг чок.

С. ТАНЗЫН-ООЛ.

ИНЖЕНЕР В. П. ЛАГУТЕНКОНУҢ АРГАЗЫ-БИЛЕ

Москва. Заводка кылган улуг кезектерден болгаш ханалардан чыын турган бажыҢ тударынаҢ талазыбиле инженер В. П. ЛагутенконуҢ аргазы найысылалга бо чылын улам калбарар. Бир чылдын дургузунда ол арга-биле ниити шөлү 800 мун дөрбелчин метр 375 бажыннарны улуг-улуг кезектерден эптеп турган тудар. Таарымчалыг конструкцияларны ажылдап кылган, ажыглалга киргени дээш база бажыныҢ эптээр кезектерин кылып, дериринин чаа технологиязы дээш чоокта чаа инженер В. П. Лагутенкога Социалистиг Күш-ажылдын Маадыры атты тывыскан.

Чурукта: Социалистиг Күш-ажылдын Маадыры В. П. ЛагутенконуҢ аргазы-биле Хорошево-Мневникиде чурттарга бажыннарын тудуп турары.

СЭТА-ныҢ фотохрониказы.

Фото Н. Грановскийнин.

Бот-тывынгыр уран чүүл көргүзүглериниҢ түҢнели

Барыын-ХемчиктиҢ колхозчу, ажылчын болгаш интеллигент аныяктарынаҢ уран чүүл белгүмнериниҢ район көрүлдезин чоокта чаа организастап эрттирген. Көрүлдеге 356 кижи киришкен.

Бот-тывынгыр уран чүүлдүҢ район көрүлдези болза көдээ клубтарда уран чүүл белгүмнериниҢ ажылынын элээн экижээнин, аҢаа мергежилдиг аныяктарныҢ санынаҢ өзүп турарын болгаш уран чүүлге ажылчы чоннарныҢ сонуургалынаҢ бедээнин илереткен.

Идея болгаш уран-чечениниҢ талазы-биле бедик шынарлыг ырларны, уран номчулгаларны, монтажтарны, танцыларны, хылдыг көгжүмүн болгаш өске-даа чүүлдерни көргүзүг программазынга киирген. Аксы-Барлык ортумак школазынын башкызы эш ДорофеевтиҢ чогаадып турганы «Барын-Хемчик чечектелип тур» деп монтажы көрүкчүлериҢ кичээнгейин хаара туткан. Эш Дорофеев ол монтажка келир үеде Барын-Хемчик район эҢт, дүк, сүт бүдүрерин көвүдедир, мал бажын өстүрер, чер ажылын сайзырадыр болгаш бүдүрүлге талазы-биле кандыг сорулгаларны боттандырарын тодаргай көргүскен.

«Барлык» совхозтуҢ Хөнделен участогунда эш А. ДопчаанаҢ турганы «Бугага үстүрген» деп шоодуглуг көргүзүү ажылдан дескелээр, чалгаа, арагачы кижилерге удур дээштиг шүгүмчүлелди илередип турар. Чалгаа кижиниҢ ролюн школа башкызы эш Дозураш аҢаа эки ойнап күүсеткен.

Эрги-Барлык ортумак школаныҢ башкызы эш ЧанчаҢмазаныҢ турганы «Дынгылдай» деп танцызы чаптанчыг, чараш болганы-биле көрүкчүлерни дыка сонуургаткан. База ол школаныҢ башкызы эш Сасина «Теве-Хая» деп ырны эки ырлаан. «Большевик» колхозтуҢ мурнакчы саанчызы эш Матпадах «Кадарчы» деп ырны эки ырлаан, ырлаар талазы-биле онза мергежилдиин бүзүреткен.

«Төрээн хемим эриинде» деп ырны тыва дыл кырынга Шекпээр школазынаҢ башкызы эш Смирнова ырлаанын көрүкчүлер улуу-биле үнелээн. Ак-Довуракта эш Сарыг-оол—«ДуштуунуҢ бодун шилип ал», Аксы-Барлыкта Соксалдай — «Доозукчуга чагыг» деп боттарынаҢ чогааткан шулуктерин номчаанын көрүкчүлер адыш часкаашкыны-биле уткааннар.

Хылдыг хөгжүм талазы-биле бирги черни Аксы-Барлыкта белүүм (удуртукчузу эш Дорофеев) алган. Аингатыда эш Көк-оол игил-биле тыва, орус ырларны ойнаанын чон дыка сонуургап дыңнаан. Хөнделенде даш сиилип чазаар ус-даргын эш Монгалбин назылап-кыраан-даа болза, бот-тывынгыр уран чүүл көргүзүүнге идепкейлиг киржип турар. Бо көргүзүүтте эш Монгалбин «Болчаг» деп ырны дыка сонуурганчыг кылдыр күүсеткен.

Уран чүүлдүҢ район көрүлдезинге бирги черни Эрги-Барлык көдээ Советте, ийиги черни «Барлык» совхозтуҢ Аксы-Барлык, Хөнделен участоктарында, үшкү черни Ак-Довуракты тудуг эргелелинде болгаш школада коллективтер ээлээннер.

Эрткен чылдарда чорудуп турган уран чүүл көргүзүглеринге «Барлык» совхозтуҢ, Ак-Довуракты коллективтери барык-ла киришпейн турган болза, бо чылын ийи, үш дугаар черлерни ээлеп турарын ап көөрге, ында партия, комсомол, профэвилел организациялары болгаш администрация черлери уран чүүл хөрээнче сагыш салып эгелээни тодаргай-дыр.

«Совет ТываныҢ 5 чылы», «Комсомол 30 чылы» колхозтарда бот-тывынгыр уран чүүл белгүмнери көрүлдеге белеткел чок киришкенин демдеглээр херек. Бо талазы-биле бот-тывынгыр уран чүүл белгүмнериниҢ киржикчилери бурууллуг эвес, ында партия, комсомол организациялары, колхозтарныҢ баштаар черлери ол белгүмнериниҢ ажылын чедир үнелеп көрбээн, оларга таарымчалыг байдалды тургузуп бербээннер.

Кызыл-Мажалык ортумак школазынын, Кызыл-Мажалык СТС-тин, эмнелгенин, харылзаа конторазынын болгаш район төвүнде өске-даа албан черлериниҢ коллективтери бо уран чүүл көргүзүүнге киришпээннер. Көдээде бот-тывынгыр уран чүүл белгүмнериниҢ ажылынга дуржулганы нептередир хүлээлгелиг районнуҢ Культура бажыныҢ уран чүүл белгүмү бо көрүлдеге оода чаалаарда чаңгыс-даа чүүл белеткеп ап шылавайн, дыка чөгенчиг чоруун көргүскен.

Көрүлде эрттирер комиссия организастыг удуртулга талазы-биле четпес ажылдаанын демдеглээр херек.

Көрүлдени район хемчээли-биле эрттирер деп чарлаан төлээде, ону сонуургап көөр дээш чүгле район төвүнүҢ ажылчын, албан-хаакчылары эвес, харын чоокта турар колхозчулар, совхозтуҢ ажылчыннары, суургуулдар база келген болгаш залга сыныыпайн турган.

Бир эвес комиссия кежигүннери ийи бөлүк болуп, ажылын хуваажып алган, көрүлдени Кызыл-Мажалыкта болгаш Ак-Довуракта Культура бажыннарынга эрттиргилээш оон түнел концертин чаңгыс Кызыл-Мажалыкта Культура бажыныҢга эрттирген болза дыка таарымчалыг болур турган.

Т. ТАЛГАНЧИК.
«ШыныҢ» корреспондентизи.

БистиҢ совет кижилер

ОН БИР ЧЫЛДА

Сүт-Хол районда Суг-Аксы суурнуҢ төп кудумчузунда КультураныҢ ийи хөгжүдүлүг бажыны бедип үне берген турар. Кино, концерт-даа көрген, хурал-суглаага-даа чыылган чон оон черле үзүлбес. Ынча чонну элээн улгады берген херээжен кижи хүлумзуруг-биле бо-ла уткаан турар. Ол болза, Культура бажыныҢ ажылдакчызы Августа Ивановна Козловских-тир.

А. И. Козловских Культура бажыныга 1949 чылдан бөөр баштай чарылгалап, оон соонда контролёрлап ажылдап келген. Августа Ивановна ээлдек болурга, улуглар-даа, уруглар-даа ону хүндүлеп турарлар.

Д. ИДАМ-СЮРЮН.

* * *

ЫЛАП ЭМЧИ

Улуг-Хем районнуҢ «Х Улуг хурал» колхозунуҢ хойжузу К. ДүрбүлектиҢ аалынын иштиаарый берген. Ол дугайында медээ колхоз төвүнге келгэн.

Аныяк эмчи Стасис Смайлис 40 км ырак орукче доп-дораан-аҢ-таныпкан. ЭмчиниҢ алган хемчегдериниҢ түҢнелинде аарыг кижи удавайн сегээн.

Чаңгыс бо-даа эвес, Стасис Смайлис чурттакчы чоннуҢ ортузунга культурлуг амыдырал дээш демиселге база идепкейлиг киржип турар.

Д. БАЙЫР-ООЛ.

* * *

АК-СЕТКИЛДИГ АЖЫЛЧЫН

Барыын-Хемчик районнуҢ Шекпээр чеди чыл школазында столованыҢ позары Монгуш Өлчеймаа 1949 чылдан бөөр доктаамал ажылдап келген. Оон кылган чеми амданныг, аяк-савазы арыг-шевер.

Монгуш Өлчеймаа чоокта чаа 6 колхозчу хөрээженни хлеб быжырарынга база өөреткен.

Д. КУУЛАР.

ҮЛЕГЕРЛИГ ПОЧТАЧЫ

Чөөн-Хемчик районнуҢ Ийме көдээ Советинде почтачы эш Ожукпан кончуг эки ажылдап турар. Ол ам беш чыл иштинде почта дажып ажылдап келген. Бо үениҢ дургузунда албанныҢ бижиктерин, чоннуҢ чагааларын, солуннарны, журналдарны ханды-даа саат чокка чедирип берип келген. Почтаны район төвүнден дүрген чедип ап турарынын түҢнелинде чон чаа солуннарны, журналдарны номчуп, чаа-чаа медээлерни билип ап турар.

Эш Ожукпан ыракта чурттап, ажылдап турар малчыннарга чагаа, солун, журналдарны саат чокка чедирип берип, оларга солун помчулгазын доктаамал кылып турар. Ол бодунуҢ ак-сеткилдиг күш-ажылы-биле чоннуҢ ынакшылын болгаш улуг хүндүткелин чедип алган.

М. ЧИМБИИ.

Техниканы башкарып билир кадрларны белеткээр

Улус ажыл-агыйынга күш-ажылдын бүдүрүкчүлүүн улам бедидериниҢ эҢ чугула негелдези болза комплексилиг механизацияны калбаабиле нептередири болур. МаҢаа холбаштыр техниканы башкарып база бүдүрүкчүлүг ажыглап билир кадрларлыг болуру эргежок чугула болуп турар. Ынаыг кадрларны белеткээр талазы-биле ДОСААФ организациялары боттуг ажылдаар аргаларлыг.

ОбластыҢ ДОСААФ организациязы эрткен чылын ийиги болгаш үшкү класстыҢ чолаачыларны, мотоциклистерни, радиотелеграфистерни белеткээн. Ол талазы-биле ажылды ДОСААФ-тын Чөөн-Хемчик, ТаҢды, Каа-Хем райкомнары болгаш Кызыл хооркому дээре организастаан.

Ол ажыл бо чылын база-ла ужуулчулен турар болгаш ону улам калбартыры чугула. «Барлык» совхозтуҢ, Чадаана септелге-техника станциязынын, «УТКА 25 чылы» совхозтуҢ, областыҢ харылзаа конторазынын, Кызылдын № 3 школазынын ДОСААФ эге организациялары үшкү класстыҢ чолаачыларын белеткеп турар.

Н. ЛОПСАН,
ДОСААФ обкомунуҢ инструктору.

Планны күүседир дээш

Ак-Довурак комбинадынын Чыргакыда ыяш участогунуҢ ажылчыннары чеди чылдыҢ ийиги чылы — 1960 чылдын бүдүрүлге планын хуусаа бетинде күүседир дээш хайныышкынныг ажылдап турарлар. Коллектив эрткен чылдын планын ай бурунгаар 105 хуу күүсеткен. Ылангыя январь айныҢ планы 120 хуу, а февральын планы он хонук бурунгаар күүсеттинген.

Тус-тус бригадаларныҢ аразында калбарган социалистиг чарышка эки көргүзүглерни эш Малышевке удурткан ыяш дилдирикчилериниҢ бригадазы биле эш БродельщиковтуҢ трактористер бригадазы чедип ап турар. Үк бригадалар ай, квартал планын үргүлчү 120—150 хуу күүседип келген.

Ол ышкаш трактористер С. Очук-оол, К. Сагаан, ыяш кезикчилери М. Очур, К. Дүмей-оол болгаш оондаа өскелер эки ажылдап турарлар.

Д. ЛОПСАН.

Трактористер өөредилгези

ОбластыҢ алды СТС-теринде болгаш чеди совхозтарында трактористер белеткээр дөрт ай хуусаалыг курстар организастаттынган. Ол курстарда 390 трактористер өөренип турар. Механизатор кадрларныҢ чаа отрядтарын немей белеткээринге күрүне дыка хөй түүнүг акша-хөрөңгини үндүрген.

КолхозтарныҢ, совхозтарныҢ көдээ ажыл-агый машиналары бар турда, ийиги эҢлчегде аҢаа ажылдаар механизаторлар моон мурнундагы үеде чедиишпес болуп турган. Ам бо чылын хову ажылдарынга ийиги эҢлчегде ажылдаар техниктиг кадрлар белеткеттинген турар.

* * *

Чаа-Хөл СТС трактористер курсантыларны чурттаар оран-суур, өөренир таарымчалыг бажыҢ-биле, ылангыя чугула өөредилге херекселдери-биле эки хандырган. СТС 20 кижи өөредир планныг турган, а херек кырында 40 кижини өөредип турар. «Найырал», «Бурунгаар» колхозтарныҢ кол инженерлери В. Сысуев, Я. Фомичёв олар курсантыларны программа өзүгаар өөредип келген. СТС-тиҢ кол инженери Н. Самодуров, инженер-инспекторлар И. Шароварников болгаш В. Мосиенко теоретиктиг билиглер талазы-биле база башкылап турар. ӨөредилгениҢ баштайгы айында «Найырал» колхозтуҢ курсантылары Э. Байыскалан, А. Шыжаа, М. ТаҢдар-оол болгаш Ленин аттыг колхозтан келген Д. Кызыл-оол курста эки өөренип турар.

С. ИКОННИКОВ.

ЭКИ ӨЗҮП ТУРАР

Сүт-Хөл районнуҢ Суг-Аксы суурга уруглар яслизи 1954 чылга чедир турбаан. Ынчан ажылдап турар иелерге берге турган. Ам ол байдал эрткен үе болу берген.

Суг-Аксыга уруглар яслизи ажыттынганындан бөөр оон эргелекчиди эш Житкова кызымак ажылдап келген. Уруглар ажаакчылары Кукарина, Туревич, Тутатчикова оларга ада-иелер өөрүп четтиргенин илередип турарлар. Ында повар Ондар Серээнин аҢы-чемни шынарлыг белеткеп турарынын болгаш яслиниҢ өскеда ажылдакчыларынаҢ шудургу ажылынын ачызында бичии чаштар кадык чаагай доругуп турарлар.

Д. ИДАМ-СЮРЮН.

Дөрт өөнүк

ДҮҮНГҮ ОНГУ КЛАССЧЫЛАР

Чаэрби чеди кижи, база ынчала хире аҢгы-аҢгы күзел: биреэзи институтче дывыржып турда, өскези колхозка ажылдаксап турар, чанында уруг башкы болуксап орда, кожазында оол балды, хирээ дугайы бодаан...

— Мен саанчылаар мен—деп, узун кара чаштыг орлан кыс чугаалаан.

— Амыр-дыр сен, институт кирер бис, ажим—деп, оон кожазы уруг көгүткен.—Чүүн уҢжун школага он чыл стол артынга олуруп келгениҢ ол? Инек эмиинден халбактаныр дээш бе азы хой соондан кылаштаар дээш бе?

Оон-моон үннер уругда-ла барган:

— Саанчылап болбас бе?

— Элегесте Фая, Дадар утбашкыларны дыңнаваан силер бе?

— Хой-даа кадаргай-ла!

— ЛопсаҢчапты, Канданны көргер!

Демги уруг бодунуу-биле чүткүдүп-ле турган:

— Институт кирер мен, чаңгыс сөзүм ол, кана-даа баар болзумза. Канчаар-даа дизе, ээзиниҢ туразы-дыр, ээгизиниҢ кадары-дыр... Он чыл өөренип келгеш, керосинге былгажыр, чугайга боражыр, туйбу салыр де. Ам-даа чаш-тыр силер ийин, чазыш турар-дыр силер...

База-ла үннер:

— Бодун чаш-тыр сен!

—Он чылда чүүн өөренип келгенин ол?

— Сут чокка, тудуг чокка коммунизм туттунмас!

Ынаыг маргылдаа ылап-ла болган. Изиг-ле маргылдаа.

Ооң даартазында ВЛКСМ-ниҢ Тес-Хем райкомунга 1958—59 өөредилге чылында Самагалдай ортумак школазынын доозукчуларындан дөрт оол чедип келген. ОларныҢ аттары бо: ЧыргалаҢ Донгурак, Ширийн Марчын, Чооду Эрес-оол, Нурсат Бады-Суур.

— Бисти КызылдыҢ тудугларынче чорудуп көргер—деп, олар дилээннер.

— Тудугта чүүн кылып шыдаар силер?—деп секретарь айтыргаш, кижи бүрүзүн ылаптап көргүлээн.

Школачы чаңы-биле олудундан тура халааш, ЧыргалаҢ харылаан:

— Школа мастерскаязынга биче-бача бызаҢнап-даа турган улус бис. Ортумак эртем бар-дыр, ол биске дыка дөгүм болур, ынчангаш техникаже-даа чоокшулаар сагыштыг бис.

— А өөредилгеҢер?

— Баштай ажылдаар бис — деп Эрес-оол чаржалашкан. — Өөренири кай баарыл, доозукчулардан беш кижи база колхозка ажылдаар деп турлар.

Оигу класс соонда бүлүүлгеге ажылдаар дээн аныяктарныҢ күзелин секретарь мактааш, ол херектиҢ хүндүлүүн болгаш харыысалгалынын чугаалаан. Дөрт өөнүк комсомолчу путёвкаларны ап үнгеннер.

— АмыдыралдыҢ делгеминче, эргим өөнүктер!—эш-өөрүҢ изиг күзээшкиннери бо.

Дөрт ооллу «Тыва тудуг» трезиниҢ коллективи чылыы-биле уткаан. Оларга чурттаар орансаваны үндүрүп берген. Ооллар дораан комсомол үчёдунга кирип алганнар.

Чоокта чаа-ла парта артынга бижиттинип орган өөнүктериҢ күш-ажылчы амыдыралы эгелээн. Кылыр чүүлдер-ле хөй: шала-даа тырыыр-ла, хана-даа чугайлаар-ла, малгаш-даа хоюдар-ла...

Удатпаанда ооллардны КызылдыҢ чөөн талазында муҢ кижи өөренир чаа школа тудуунче чоруткан. Ам ол улуг бажыныҢ фундаментизин салып турар.

— Ажылдаар-ла ооллар чүве — деп, ында комплексилиг тудуг бригадазынаҢ бригадири Монгуш Очур-оол чугаалап турар. — Ам оңгарлар казары доозулган соонда даш салып эгелээр бис. Ынчан бо ооллардны хоочун дашчыларга кожуп бөөр бис. Өөрени бөөрлер оң.

1938 чылдан бөөр КызылдыҢ тудугларынга ажылдап келген хоочун бригадириҢ чугаазы шын болдурам. Оон «школазын» чаңгыс эвес аныяк кижилер эрткен.

Чаа тудуг черинге чеде бөөримге, ЧыргалаҢ биле Ширийн үш метр ханы оңгардан сай үндүр октаан турлар.

— ШколаныҢ суг дамчыдылгазы биле канализациязынаҢ хоорзаларын салып ап турарывыс бо — деп, ЧыргалаҢ хөөрей-дир.

—ТудугнуҢ таваан бетон хоюдуп турган салыр бис, чиндиннээш черге ол быжыг дижир-дир —деп, Ширийн ушкажы тыртты кагды.

Хөөрежип турар аравыста өске ийизи база четкилеп келди. Чугаавыс ала-чайгаар-ла өөредилге дугайында баарды.

— Көдээ ажыл-агый институтунга кирер бодаан кижи мен—деп, Эрес-оол чугаалады. — Ам кежээлерде институттуҢ белеткед курузунга өөренип тур мен.

Чыргалан, Ширийн, Бады-Суур үжеляан ийи чыл ажылдааш, тудуг институтунче кирер бодап турарын чугааладылар.

Ынчан Эрес-оол чушкуузун дырбааш, каттыра-дыр:

— Ам бодап турарымга тудуг институту эки ышкаш, ам-даа боданыр мен, шаа барып өөрүмче чайлы бөөр болдум бе.

— Мындыг таварылгада чушкуу дырбаарга-ла эки боор чүве харын—деп, Бады-Суур баштактанды. — Ийи чыл дырбап келзинзе, бир-ле чүве болур эвеспе. Сен ышкаш эрден белен эвес тудуг инженери үнер деп бил.

МартыҢ арыг агаарынга дөрт өөнүктүҢ хөгүг каткызы чаңгыланып үнду. Эрип чыдар харга чылчырыктаан карактарлыг, түҢ дег ак диштерлиг аныяк эрлериниҢ шырайларында тайбың амыдыралдын аас-кежии, күш-ажылдын өөрүшкүзү чайнап турлу.

К. КУДАЖЫ.

Чурукта: аныяк ажылчын өөнүктер Д. Чыргалан, М. Ширийн, Ч. Эрес-оол, Н. Бады-Суур олар.

Фотозу авторнуу

Шажынга удур пропаганда

Сарыг шажынның хоралыг салдар-халдавырының дугайында парлалга дамчыштыр база аас агитациязының калбарганы-биле чергелештир, амгы үеним байдалдарында партийжи пропаганданың сорулгаларының дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы үнгенинин соонда Чаа-Хөл районунда шажынга удур пропаганда ажылчы чоннарның ортузунда элээн калбарган.

Партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдизи, колхозтарда, бүдүрүлгелерде, албан организация черлеринде партия эге организациялары партийжи активти болгаш агитаторларны дамчыштыр шажынга удур пропаганда ажылын багай эвес организастаан. Бо талазы-биле ажылчы чоннарның ортузунга 37 кезек черлерге хуралдарны эрттиргилээн. Аңаа 1790 кижи олурушкан болгаш, оларның иштинден 118 кижи боттарының саналларын берип, шажынның, эң ылаңгыяда ламаларның болгаш хамнарның иштилелдің амыдыралынга ажык чок, хоозун, хоралыг суртаалының дугайында буруу шавыышкыннарны бергеннер. Чүгле хуралдарга эвес, харын база партия, комсомолдуң агитаторлары колхозчуларның, ажылчын, албан-хаакчыларның бажыңнарынга чедир бо талазы-биле беседаларны, солун номчулгаларын чорудуп турарлар.

Политиктиг болгаш эртем-билиглер нептередириниң Чаа-Хөл район салбырында атаисчи-лекторларның тускай секциязын организастаан. Ында шыырак белеткелдиг 7 лекторлар ажылдап турарлар. Ол секцияны Чаа-Хөл ортумак школаның башкызы эш В. Кызыл-оол удуртуп турар. Чоокку үелерден бээр шажынга удур ламаларга 37 лекциялар номчуттунган. «Шажынга удур пропаганданың сорулгалары», «Тывада сектантылар болуу болгаш староверлер деп чүл?», «В. И. Ленин шажын дугайында» болгаш өске-даа темаларга лекциялар номчуттунгулаан.

Секцияның кежигүннери атаисчи-лекторлар эштер Т. Сундуй, К. Доржу, В. Кызыл-оол болгаш өскелер-даа чоннуң ортузунга лекциялар номчуурунга идепкейлиг киржип, боттарының хүлээлгелерин эки күүседип турарлар. Чаа-Хөл ортумак школачын башкызы Д. Кысыгбай «Шажынның тывылганы болгаш оон реаксылыг утка-шынары» деп аттыг темага лекцияны чогаадып бижээн. Ону политиктиг болгаш эртем-билиглер нептередириниң район салбырының баштаар черинге чугаалажып көргеш, үүлдүгүүнген болгаш бадылаан.

Район библиотеказында болгаш көдээ библиотекаларда атаисчи тускай булуңнарны тургускаш, оларга шажын айтырыгларынга хамаарышкан темаларлыг чогаалдарны, брошюраларны, солун материалдарны делгегилээн.

Чоокта чаа партия райкому районда агитаторларның семинарын эрттиргеш, өске темалардан аңгыда шажынга удур темаларга лекцияларны база номчаан. Амгы үеним байдалдарында партийжи пропаганданың сорулгаларының дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын аңаа база танышкан.

Шажынга удур пропаганда ажылдарының үезинде, эң ылаңгыяда колхозтарга, албан организация черлеринге болуп эткен хуралдарга иштилелдің амыдыралынга шажынның ажык чогун болгаш хоралыын, оон мөге-хуурмак чоруун билир болгаш карааа-биле көрүп чораан кижилер сойгалап илередип, амгы байдалдарга шажынның бичии-даа дузалыг үвези чок деп үвени тодарғай чугаалап турарлар.

Чаа-Хөл суурда чурттап турар 68 харлыг Тюлюш Суддумнуң чугаалап турары болза:

— Ада-иевистің өөнге 3 алышкылар турган бис, мени 14 харлыымда Чадзана хүрээзинге өөренири-биле дужаал келген. «Бистин буянныг, бурган төрээн оглувус хүрээге барып өөренир болган улуг аас-кежиивис-тир» дээш ада-ием мени үдеп чорудупкан үве. Хүрээге 2 чыл иштинде өөренип келгеш, бичии-даа билип алган үвем чок болганының түңнелинде хүрээниң ламалары мени шажынга удур кижидир сен дээш чаагымче шазгайтап, балдырымче манзылап-манзылап, суглуг кочалды мойнумга кедиргеш, тургузуп каарга, элээн үр турган, шыдашпайн моорап барып дүшкен мен. Оон миннип келиримге мээн идик-хевимни дедир кедиргеш, арнымны кара хөө-биле чаггаш, моон соңгаар бодун-даа, аал-ораныр иштии-даа амыдырап, дириг чурттавас деп хүрүмнээш, хүрээден үндүрүпкен. Оон Чадзана бажы-биле Баян-Дугай артын ажыр кылаштап чаныр келген мен. Оон соонда дыка-ла үр үелер эрти, меңзэ-даа, аалым иштинге-даа багай кандыг-даа үве таварышпаан, харын-даа эки амыдыралдыг чурттап келген бис. Оон бээр-ле мен ламаларның хоозун суртаалын билип чоруур апарган мен. Амгы үеде шажынның ажыктыг үвези бичии-даа чок.

— Ламаларның, хамнарның үүлгедиглерин бичиимден тура-ла көрүп келген мен. Оларның хоозун-мегезин, ажык чогун, бүдүүлүк аратарны төөредип чораанын чүгле Совет эрге-чагырганың үезинде ылаптыг билген мен. Кижилерниң амыдыралының эжижиири бурганга чүдүүрүнде эвес, иштилелге ажыктыг күш-ажыл-биле, эртем-техниканы бедик чадага хөгжүдери дээш демисөл-биле чедип алдынып турарын бистин амыдыралывыс көргүзүп турар. Болум кырган-даа болзумза № 2 сүт-бараан фермазының инек кадарчызында 5 чыл ажыр ажылдап тур мен. Мээн код сорулгам — малдың баш санын өстүрер, оон продуктулуун бедидери болур. Партияның болгаш чазактың ачызында мээн болгаш өске-даа колхозчуларның амыдыралы кажангызындан-даа артык чечектелген. Шажынның биске бичии-даа хөрээ чок. Мээн күдээм Шойзан-оол безин шажынга чүдүп турган болгай, ону күдээм дээш камгалавас мен. Аныяктардан кым ол орукче баар боор—деп «Найырал» колхозтуң Кара-Талда сүт-бараан фермазының инек кадарчызы эш К. Сандак чугаалап турар.

Чер-черге болгулап эрткилээн хуралдарга чүве чугаалаан өске-даа кижилер шажынның хоралыг чоруунуң тодаргай фактыларын көргүзүп, буруу шаап турарлар. Хүрээлер тургустунгулаан, ламаларны белеткеп үндүргеш, иштиге ажыктыг болгу дег чогум чүүү кылып каанын, улуг арттарга даш-биле оваалар кылып, чоннуң күжүн аңаа үндүрүп тургандыр, а оваалардың амгы үеде чогум ажыы чүү боор турарыл, оон орнунга ол даштар-биле бажыңнар тудуп каан болза иштиге ажыктыг болуру чигзиниг чок деп, чамдык кижилер чугаалавышаан, чеди чыл планын хуусаа бетинде күүседири дээш совет кижилерниң күш-ажылчы демиселинге чүдүлгениң шаптыктап турарын демдеглээннер.

Шажынга удур партийжи пропаганданың күштелгени-биле район иштинде ламалаар, хамнаар фактыларның артыышкыннары мурнунда чылдарга бодааарга барык-ла чидип турар.

Оон-биле чергелештир партия райкому, партия эге организациялары чүдүлгелиглериң болгаш чүдүвестериң кежээлерин район төвүнге болгаш колхозтарга организаставайн турары дыка четпес. Кызылга болгаш Каа-Хемге организастаа чоруткан ындыг хемчеглерни бистің районга чоокку үеде база организастаарын планнап турар бис.

Т. ШЫЫРАП,
СЭКП Чаа-Хөл райкомунуң пропагандизи.

Школаларга оттулар ыяш

Улуг-Хем районнуң школаларында келир өөредилге чылынга оттулар ыяш белеткели ургулчулеп турар. Бо талазы-биле ажылды Көк-Чыраа көдээ Совет (даргазы эш Сыгыр-оол) эки организастаан.

Алдыы-Шынаада эге школага 200 кубометр ыяш белеткээр ужурлуг, ону бүрүнү-биле хап белеткээн болгаш школа чанында дужуруп алган. Ленин аттыг колхозтуң эш Чанчыпка баштаткан 12 кижи составтыг звенозу ол ыяшты белеткээрин дүрген күүседкен.

Көдээ Совет оттулар ыяш белеткелиниң улусчу шеф ажылын организастап турар. Ындыг арга-биле Көк-Чыраа чеди чыл школазының 90 кубометр, эмнелге пунктузунуң 40 кубометр ыяжын хап белеткээн.

Ол ышкаш Арыскан ортумак школаның, Кожай, Эйлиг-Хем, Кара-Тал эге школаларның оттулар ыяш белеткели, ону школалар чанынче сөөртүү организастыг чоруттунган.

• • •

Чөөн-Хемчик районнуң «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артелинде Куулар Семис-оолга баштаткан комсомолчу-аныяктарның школага оттулар ыяш белеткээр звенозу тайгага 20 ажыг хонукта ажылдаан.

Олар ол үеним иштинде 2000 кубометр ыяш хап белеткээрин доосказ, ам-даа 1200 кубометрни белеткээрин хүлээнген. Комсомолчулар Сат Данчаа, Монгуш Байыр, Куулар Хунашпан олар хүн бүрүнүң ажыл нормазын үргүлчү ажыр күүседип келгеннер.

Тывының 60 маадырлар аттыг чурт-шинчилел музейинден областың дыка хой түүл бүрү аңнарын, куштарын көрүп болур.

Аңнарның болгаш куштарның дүрзү-хевирин дириг турда хевирин олчаан өттүндүр кылыры эң берге. Бо харыысалгалыг болгаш ураншевер чорукту негээр ажылды музейниң бо талазы-биле тускай мергежилдиг ажылдакчызы Иван Матвеевич Путинцев могаг-шылаг чогу-биле күүседип турар. Ол мурнунда аңныыр ажыл-агый черлериниң шугумунга ажылдап чораан, кандыг-даа аң-меннериң аажы-чаннарын, дүрзү-хевирлерин эки билир.

Эш И. М. Путинцев ам Тываның ховар дириг амытаннарының бирээзи—тениң дүрзү-хевирин катап тургузуп кылган. А тениң адаанда кадыр ийде чуума оттап чоруур. Эш Путинцев ол ийн аңнарны: бирээзи оттап турда, бирээзи — кадыр кашпал кырында таңныылдап турар кылдыр көргүзер сорулганы шинтпирлеп шыдаан.

Чурукта: И. М. Путинцевтиң тениң хевирин катап тургузуп турары.

Фото В. Лутковтуу.

Чаа лекторийде

Областың чурт-шинчилел музейинде чаа лекторий ажыттынган. Аңаа дыштанар хүн санында янзы-бүрү темаларлыг солун лекцияларны чон дыңнап турар.

Март 13-те, дыштанар хүнде маңнаа көк баштыг кыргыннардан эгелээш, школачыларга чедир дыка хөй кижи чыылган.

Политиктиг болгаш эртем-билиглери нептередириниң талазы-биле ниитилелдің чингине өөрүгүнү эш С. Назаров оларга «Кижиниң тывылганы» деп солун лекцияны номчаан.

О. ОЮН-ООЛ.

Колхоз клувунга

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң клувунга «Шажын болгаш оон хоразы» деп лекцияны СЭКП райкомунуң пропагандизи эш Десписек номчаан.

Шажын болза эртеминг эвес, харын биске удур хоралыг реаксылыг билиишкинни нептередип турар, хуурмак-мөге үве болур дээрзин лектор херек кырында боттуг чижектер-биле көргүзүп чугаалаан.

К. ОСКАЛ-ООЛ.

Планны күүседир бис

Бистің «Тиилелге» колхоз Каа-Хем районда улуг колхозтарның бирээзи. Ынчаарга тудуг талазы-биле колхозтуң мурнунда турып турар сорулга база улуг. Ол сорулганы колхозтуң тудуг бригадазы эрткен чылын багай эвес күүседкен. Тудуг материалдарын чогуур өйүнде четчири-биле белеткээш, 219 дөрбелчин метр шөлдүг чурттарга бажыңын 650 баш мал кирер кажааны, 300 куш кирер куш кажаазын туткан, төп сүт-бараан фермазының, культбаазаның тудугларын чедир тудуп доосказ, 20 мың дагаа кирер кажааны, база 32 дөрбелчин метр инкубатор бажынын дөрээн болгаш 2053 дөрбелчин метр чурттарга бажыңнарын, культура-амыдыралдың черлерин штукатурлавышаан чугайлаан.

Чеди чылдың бирги чылында бистің алган социалистиг хүлээлгелеривисти доллур болгаш ажыр күүседир дээш демиселивиске тудугжу эштер В. Пурнышев, А. Гаев, Оюн Темчи. Мижит-оол, П. Санаров, Б. Санаров олар онза кызымаккай ажылдаанар. Олар ажыл нормазын үргүлчү-ле 120—135 хуу күүседип келгеннер. 1960 чылда бистің бригадавыстың мурнунда улуг болгаш харыысалгалыг сорулгалар тургустуган. Бо чылын бис ийи каъ школаны, чурттарганың 7 бажыңнарын, электри станциязын, 1300 баш бода мал, 300 баш хой кирер кажааларны, 500 тонна тараа урар складты, септелге кылыр гаражты тудар ужурлуг бис. Ол улуг ажылдарны звенолар аайы-биле дуржулгалыг тудугжулар: Чеботаев, Санаров, Багай-оол, Мижит-оол суглар удуртур Бистер организастыг, найыралдыг болгаш бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турган, тудуг планын күүседир бис.

В. СМИРНОВ.

Редакцияна чагаалар

Бот-онаалга үндүрүүн чогуур үезинде хавырар болгаш чөп ажыглаар

Чөндан кирер бот-онаалга үндүрүүнүң хавырылдазы Бай-Тайга районнуң Бай-Тал көдээ Советте чылдыц-на күүсеттинмейн келген. Ол чорук бо чылын база-ла катаптап турар. Бот-онаалга үндүрүүнүң дугайында айтырыгны чоннуң ниити хуралынга чугаалашкан, бо чылын көдээ Советке онзаган 8.000 рубльдің бот-онаалга үндүрүүн февральдың 15-ке чедир бүрүн хавырыр кирер болгаш ажыглаттынза чогуур черлеринге чөвү-биле ажыглаар деп шинтпирни үндүрген. Чоннуң ниити хуралынын ол шинтпири күүсеттинмейн турар болгаш амдыгаа чедир чаңгыс-даа рубль хавыртынмаан.

Көдээ Советтің күүскому (даргазы эш Калдар-оол, секретары эш Анарат) үндүрүглер хавырарының талазы-биле чүү-даа кылбайн турар болгаш ол чугула ажылга депутаттарны, активти шуут кириштирбейн турар. Бир эвес хавырып алыр чүү болза, Советтің күүскомунуң чанында школа коллективинде безин 800 ажыг рубльдің үндүрүү бар, оон март 2-те чедир чаңгыс-даа рубль хавыртынмаан.

Эрткен чылдарда база үндүрүглерни хавырбайн, дыка хөй түннерни чыл төнчүзүнде кээп аңаа-ла үндүр бижип кааптар буруу практика турган. Көдээ Советтің амгы чаа удуртулгазы бо-ла хевээр олутпайлаар болза, үстүнде практикага база дүжүрери черле чайлаш чок. Ынчангаш, үндүрүглер хавырылдазын дүргедедип, ол ажылга Советтің депутаттарын, бүгү активти идепкейлиг кириштирери чугула.

Оон-биле чергелештир бот-онаалга үндүрүүнүң акшазын культура-амыдыралдың хереглелдерине дүргеп, чөп ажыглаарын хандырар херек. Чижээ, көдээ Советте школаның хереглелинге бот-онаалгадан бо чылын 1000 рубль көрдүнген, а көдээ күүскөм мынчага чедир акша хавырбаан үве болганда школага ол акша-даа бердинмээн, оон хемчээлинге таарыштыр планнаан ажыл-даа амдыгаа чедир кылдынмайн турар. Бо талазы-биле көдээ күүскөм чогуур түннелдерни кылып, үндүрүглер хавырылдазын дүргедедири чугула.

М. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Үргүлчү хааглыг турар

Барыын-Хемчик райкүүскомнуң чанында районнуң ЗАГС бюрозу сөөлгү үеде үргүлчү хагдынчак турар. Оон эргелекчизи Р. П. Журавлева ажыл шагында кабинединге олурбас, садыглар кезип маңнап чоруур ийикпе, азы кабинедин шоочалап кааш чиде бээр, барган чери гывылбас болур. Мооң уламындан чугула херектиг келген улус манап чадааш, ажылын бүдүрүп ап шыдаас чоруктарга үргүлчү таваржып турар.

Ак-Довуракты тудуг чериниде ажылдап турар Монгуш Кодур-оол, чаа төрүттүнген уруунуң хереченилелин кылдыртып алыр дээш, үш хүн улаштыр ЗАГС черинге келгеш, чоруун чогудуп ап шыдаваан. Ада-иезин чок өскүс Монгуш Алдын-оолду уруглар бажыңынче чорудары-биле аңаа төрүттүнгениниң дугайында хереченилел болгаш өске-даа документилерни кылдыртып алыр дээш, оон төрелдери каш хүннерниң дургузунда ЗАГС черинге келгеш, чүү-даа чедип ап шыдаваан. Эш Журавлеваның ажылга харыысалга чогунуң ужурундан болдунуп турар оон-даа өске улуг четпестерни он-он шаазы-биле чугаалап болур.

Бо үстүнде четпестерни дарый чайладып, районнуң ЗАГС бюрозунуң ажылын эжижиерин райкүүскомдан чон негеп турар.

К. ЯМБИЛЬ.

Ынчаар ажылдап болур бе

Сүт-Хөл районнуң «Алдан-Маадыр» колхозта ДОСААФ эге-организациязының ажылы сөөлгү ийи чылдарның иштинде бичии-даа эжижээн. 1957 чылда чүгле 10 колхозчулар ДОСААФ кежигүнү турган. Бо чылын кежигүннерниң саны немештээн, ол-ла 10 кижи хевээр. ДОСААФ комитединиң даргазы Ш. Сарыглар кежигүн дадывырын безин хавырып күш четпейн турар. Колхозчу Ондар кежигүн дадывыры хавыртып алыр дээш Сарыгларга чедип кээрге, комитет даргазы далаш чокка:

— Дадывыр хавырар дээрге марка чок-тур. ДОСААФ райкомунуң даргазы Д. Таспаяк марка эжеп бээрин аазаан үве, ынчаарда чедип кел деп сагыш амыр харылаан. Үш чыл иштинде чаңгыс-даа катап боодалга маргылдаазы болбаан.

Бистің колхозта чүгле комсомолчу-аныяктарны саналр болза 70 ажыг кижи болгай. Оларны чүге ДОСААФ кежигүнүнге кирип албайн турарын, спортмассалыг ажылдарны чогуур деңнелге организастап күш четпейн турарын кижи кайгаар.

О. БОРАШ.

ЧЕДИ ЧЫЛДЫҢ УЛУГ ТУДУГЛАРЫНДА

ОЛАР ТЫВАДАН КЕЛГЕННЕР

Узбекистанның бойдус байлаа эгээртинмес албек болза-даа чүс-чүс чылдарның дургузунда оон кандай берген чери ажыглал чок чыдып келген. Төктүп чыдар өлүг алезинге бастырган санап четпес байлактарын шаанда кым-даа билбейн турган. Чүгле совет улустуң күш-ажылының ачызында Джаркак, Газли, Мурнуу Мубарек дээр черлер бүгүдеге билдингир апарган болгаш совет кижилерниң кичээнгейин хаара туда берген-неер.

Джаркак... Каш-ла чылдарның мурнунда бо сөстүң утказын Узбекистанны эки билир кижилер безин тайылбырлап шыдавас турганнар. «Джаркак» деп сөстү узбек дылдан тыва дылче очулдурар болза «аза өөду» дээни ол. Партияның XXI съездизиниң айытканы чеди чылдың улуг тудугларының бирээзи ам «Джаркак» деп сөс-биле адаттынган.

Оон бо алезиниг ховуларындан узбек газ эгезин тыпкан. Ол Ташкентиге четкеш, оон Казахстанның ховуларын таварты Уралче угланган.

Бухараның газ тывылган чери Совет Эвилелинде эң-не улуг курлавырлыг чер. Оон курлавыры хемчээл чок чурагайлар-биле санаттынып турар болгаш шинчилел ам-даа улам-чылавышаан. Халас чыгыы оттулар үүл Ортаакы Азияның болгаш Уралдың хөй кезиниң үлетпүрүн хандырар. Хоорзалар дамчыштыр Узбекиң газы Сталинабадка болгаш Фрунзеге, Чикмент болгаш Алма-Атага чеде бээр. Газли ховуларындан газ хоорзалары Оренбург, Челябинск болгаш Свердловскиже шөйлүп чоруптар.

Узбек газтың Уралга үнези хөмүр даштан 2 катап чиик болуп, чылда 40 миллион тонна хөмүр дашты солуур. Оон-биле кады хөмүр даш сөөртүлгезинден 12 мың демир оруқ составтары хосталыр.

Узбек газтың улус ажыл-агыныңга ужур-дузазы чүгле оон-биле кызыгаарлаттынмас. Канчаар-даа аажок дүрген темпилер-биле хөгжүп орар чурттуң химия үлетпүрүнге үнелеп четпес чиг-эт болур. Бухараның газы химия заводтарындан улустуң хереглел барааннары болуп үнер. Газ дамчыдылгазының тудугларына 5875 километр дурттут, бүдүн чартык миллион тонна дензилиг хоорзаларны хөмер ужурлуг.

— ...Августуң бир-ле хүнүнде Узбекистанның комсомол Тывага Совет Армиядан халашкан бөлүк оолдар чедип келгеннер.

— СЭКП-ниң XXI съездизинин материалдарын өөренип көргеш Узбекистанда бойдус газының байлак курлавыры тывылганын билгеп бис —дээш сержант Күжүгет Шактар-оол— чеди чылдың бо улуг тудугларының бирээзи ам болдывыс —деп уламчылаан.

— Кайы чер чурттуг силер? — деп Узбекистанның ЛКСМ ТК-ның секретарь Мирзали Ибрагимов сонуургап айтырган.

— Тыва автономнуг областан — деп, ефрейтор Алексей Очур-оол харылаан.

—Че, ындыг-дыр, путёвкадан алгаш, Бухараже хаптынар, ында тудугуңуң штабы турар — деп секретарь чугаалаан, тыва оолдарны үдеп тура оларга улуг чедишкиннерни күзээн. Ортаакы Азияда ССРЭнин «Главгазының» төлөлекчизи Федор Анисимович Брутто-биле ужуражылга Бухарада эргелелдің бажыңына болган.

— Мээн чаңгыс чер чурттугларым чедип келген-дир — деп коз инженер Евгений Николаевич Кузнецовка ол тайылбырлап чугаалаан

— Таныжып алыңар. Мен база Тывага төрүттүнген кижи мен — деп Брутто уламчылаан.

— Бир өвес күзөөр болзуңарга газ өруун барын көрөөли — дээш Федор Анисимович оолдарга сүмелээн.—Газ дамчыдылгазының дугайын билип алыр силер—дээш Федор Анисимович карактарын имиреги көргеш:— Амдыызында орайтаваада ажылдын дугайында эки боданынар—деп оолдарны сагындырып чугаалаан. — Биске ындыг кижилер турган.

Машина чазаглыг оруктап элээн чораанының соонда доора орукче зөй берген.

— Дуу ол чыткан чал черни көрүп көрүңер,—деп Федор Анисимович тайылбырлап эгелээн,— ында хоорзаларны шагда-ла хөөп каапкан. Оон узуну 350 километр. Бо болза узбек газтың оруунуң эгези-дир.

Хүнге кадыр чидиртип каапкан ховуда алезиниг бедик-бедик тейлериң аразында механизмнер эңгирей берген чыткыланнар. Оларның чанында кым-даа чок болган Чүгле ында-мында электри күжү-биле каңнаар аппараттарның оттары кызаңайнып турганнар.

— Силер кайгаваңар, оолдар. Чайын чүгле дүнеки үеде ажылдап турар бис. Хүндүс изигниң температуразы 50 градус чедип турар. Ындыг изиг хүннерде ажылдаарга хоорзаларның демирлери холду өртендир чип, хоорзаларны даштындан чаап каар битум деп камгалакчы үүл эстип, машиналарның радиаторларында суг хайнып, дугуйлары чарлып турар апаар.

Кежээ апарганда серидей берген. Газ хоорзаларының эптекчилери механизмнерин хөделдирип ажылдап киришкеннер. Тудугда «ажыл хүнү» эгелээн. Күчүлүг прожекторлар чырык херелдери-биле ажылдың чорун турар черин хүндүскү дег чырыдып турган.

— Че, өңнүктер, дедир чоруурум бодай бердинер бе?— деп Федор Анисимович дараазында хүн эки-турачылардан ылавылап айтырган.

— Ажылдаар дээш келген-не болгай бис — деп Дамба Сула шуптузунуң өмүнээзинден харылаан.

— Ындыг харыыны дыннаары өөрүнчүг-дүр,— дээш хүлүмзүревишаан,— кандыг ажылга барыксар силер?— деп оолдардан айтырган.

— Хоорза салыкчылары болуруусту күзээн бис — деп, Күжүгет Шактар-оол харылаан. Бир эвес болдунар болза шуптузу чаңгыс бригадага ажылдадырын олар дилээннер.

— Силериң күзээнинер ёзугаар болзун. Бригадириңе силерни томуйлап тур мен, эш Шактар-оол.

Газ хоорзаларының салыкчылары — комсомолчу-аныяктарның бригадазынга шериг албанының мурнунда «Элегес» шахтазынга ажылдап турган Күжүгет Шактар-оол, Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозундан Алексей Очур-оол, Дамба Сула Сарыглар, Шагаан-Арыгның ыяш ажыл-агыйынга ажылдап турган Мырла Дава, Чондан Биче-оол, Далаан Орус-оол, Хову-Аксындан — Дажы Конгар-оол, Сергей Кудряшов. Василий Гетерев, Мижит Хеймер-оол, Тумат Серенмаа болгаш өскелердаа киргеннер.

Чаа кижилерни Ортаакы Азияның бүктеренчиг чайгы изии доңгуну-биле хүлээп алган. Баштайгы хүннерде хоорза салыкчыларының бригадазынга оларның билбези чаа ажыл бергедээшкинни таварыштырып турган. Ынчалза-даа дуржулгалыг өңнүктери оларга улуг дузаны көргүскеннер.

Хөглүг, баштак Шактар-оол Самаркандадан тудугда эки-турачы болуп ажылдап келген узбек Баймурат Холов-биле таныжып алган. Баймурат бодунуң бүгү өңнүктери-биле тыва оолдарны таныштырып каан.

Баймурат ында ырак эвесте Ленин аттыг колхозта чурттап турар кижи мен деп тыва оолдарга чугаалаан, оларны бодунуң бажынынче чалаан.

— Мээн бажыңымның чанында чимистиг сесерлик бар, ында серини эки. Силер өпчоксунмаңар, бажыңым дөлгем, ачам колхозта сад ажаакчы-кы. Чартык шак хире эрткенде тыва оолдар узбек өңнүүнүң бажыңында олурганнар.

Аалчыларны хевениг торгу чоорган болгаш хевис чаткаш олуртканы. Кырган Ахмед-ака оглунуң өңнүктерине виноград, инжир, персиктер, дыня болгаш изиг пованы салган. Бир-ле катап хөлегелиг сесерликке дыштанып олурар аразында Шактар-оол өөрүнге мынча дээн:

— Мындыг-дыр оолдар, бистер хоорзаларны черже хөмериниң мурнунда оон дадарын аштаарда, битум-биле чаарда, саазын-биле ону шыварда шуптузуп аңгы-аңгы чорудуп турар-дыр бис, ол үеде өске механизмнеривис халас, ажыл чок турар болгай.

— Ол ажылдарны хары угда, эдериштир чорудуп каттыштырза кандыг чүвел?— деп Далан Орус-оол үзе кирип саналдаан.

— Ол-даа шын-дыр, а ону канчаар боттандырарыл?— деп, Шактар-оол чөпшээрешпишаан айтырган. Ол айтырыг бригаданың бүгү кежигүннерин сонуургады берген. Бир ай хире оон аргаларын сүмележип, ажылдарны чаңгыс угда чорудар кылдыр каттыштырарының ажыктыын оолдар санап келген. Кажан ол талазы-биле төлевилел доозулган соонда кол инженер Кузнецовка боттарының саналын илеткээннер.

Оолдарның чартыкчы саналдары-биле таныжкаш инженер:

— Эрес хейлер — деп оларны мактааш—даарта дораан начальникке чугаалаар мен— дээн.

Аныяк ажылчыннарның кирген чаартыкчы саналы бүдүрүлгеге камналга талазы-биле улуг ужур-дузалыг болган. Бир эвес мурнунда километр газ хоорзазын эптеп, черге хөмеринге 400 кижи-хүннер чарыдаттынып турган болза, ам оон барык-ла ийи катап эвээш үе хереглеттинер апарган.

Чоокта чаа Бухара биле Челябинск аразында газ дамчыдылгазының тудуунга өөрүшкүлүг улуг болуушкун болган. Күжүгет Шактар-оолдуң удуртканы хоорзалар эптекчилериниң ажылдың коллективи деп бедик атты тывыспышаан, Узбек ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Узбекистанның профэвиледдер чөвүлелиниң шилчип чоруур Кызыл тугун тывыскан.

Тудугта коммунистиг күш-ажылдың бригадазының кежигүннери тыва эки-турачылардан аңгыда тудугда Тыва автономнуг областан келген аныяктар база бар. Оларның аразында комсомолчу инженер Оюн Чедер-оолду адап болур. Ол Москваның даг институдун доосказ, Чөөн-Казахстан облазының Лениногорск хоорайынга Ленин аттыг рудникке инженер болуп ажылдап турган. Оон төрелдери Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунда чурттап, ажылдап турарлар.

Аныяк инженерге ажылдың чугула участогу — эптеттинген хоорзаларның иштин арыглаарын даазкан. 30 километр чедир узун хоорзаларның иштин тускай механизмни ажыглап турган, агаарның базыышкыны-биле үрдүрүп арыглап турар.

Инженер Чедер-оол чоокта чаа газ хоорзаларының иштики аштаргазын чорударының чаа аргазын болуп ажыглап эгелээн. Ам 50 километр участокта салдынган хоорзаның иштики аштаргазын агаарның күчүлүг базыышкыны-биле үрдүрүп турар апарган. Бодунуң шак ындыг чаартыкчы саналы-биле аныяк инженер газ хоорзаларының эптелгезин ийи катап дүргедеткен. Газ дамчыдылгазының тудуунда 10 тонну автомашинаазының чолаачызы Монгуш Натпит-оолдуң ады сураг-жан. Оон намдары өскелерден барык-ла ылгалбас. Шеригже, балрының мурнунда Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң эргижирей берген «газигинге» чолаачылап турган. Шериг албанында халашкан соонда өөрү-биле кады Узбекистанда артып калган.

Натпит-оол Тывада бодунуң төрелдериге «удавас төрээн колхозумче өөп чана бээр мен. Чүгле газ дамчыдылгазының тудуу Уралче чеде бээрин маңаар мен» деп бижип турар. Ол чугле аңаа-ла чолаачы эвес, бүдүрүлгениң чаартыкчыларының бирээзи.

Эрткен чылдың сентябрь айның эң-не изиг хүннеринде тудуг участоктарына машиналар турупканнар. Километр санында радиаторларда суг ажыр хайнып турган, а чүүктү 30 километр черден сөөртүр турганнар.

Ук бергедээшкинден үнер арганы баштай-ла чолаачы Натпит-оол тып, саналын киирген. Ол кабинаның артында досказаргыган быжыглаан алган. Ында куттунган соок суг радиаторже чинге трубканы дамчып келгеш, вентилятор-биле бүлгүртүнүп, моторнуң сериидээшкинин күштелдирип турган. Өске чолаачылар оон үлегерин эдергени-биле автомашиналар доктаашкын чокка ажылдап эгелээннер. Газ дамчыдылгазының тудуунда өг-бүлелиг аныяктар база бар. Оларның аразында Владимир болгаш Клава Коноковтарны адап болур. Олар мурнунда Бай-Хаактың үлетпүр комбинадынга ажылдап турганнар.

Бо хүннерде газ дамчыдылгазының тудугжулары улуг көдүрлүүшкүнде. Бүгү Узбек республикада сураглыг Күжүгет Шактар-оолга удуртканы коммунистиг күш-ажылдың бригадазы «Чеди чылдың ийги чылының планын июль 1-де чедир күүседиринче» деп кыйгырыгны үндүрген. Ыракка Тывадан келген аныяк патриоттарның кыйгырыын тудугда бүгү тудугжулар изии-биле деткээннер.

Ташкентиден Казахстанның делгемнерин тавартыр буурул баштыг Уралга чедир газ дамчыдылгазының тудуунда чер казарының ажылдары чорун турар. Үш-дөрт чылдар эрткен соонда Узбекистанның газы Казахстан, Киргизия, Таджикстан республикаларның, Свердловск, Челябинск, Оренбург областарның үлетпүрүнге болгаш чүс-чүс муң квартираларына чеде бээр.

Ол кайгамчык улуг одалга базазының тудуунда Тыва автономнуг областың аныяк патриоттарының күш-ажылчы үлүг база бар.

Г. ИБРАГИМОВ.

В. И. Лениннің хүнүнге уткуштур даштыкы чурттарда

☆ ☆ ☆

Болгар Улус Республикада

СОФИЯ. (СЭТА). В. И. Лениннің төрүттүнген хүнүнден бэзр 90 чыл болуру чооншулап кел чоруруу-биле холбаштыр Болгарияның парлалгазы ажылчы чоннарның улуг баштыңчызының дугайында хөй үүлдерни парлап турар.

Март 15-те «Работническо дело» солун «Шылгарангай башкы болгаш баштыңчы» деп эгелиг тускай арынны үндүрген. Болгарияның шылгарангай политиктиг ажылдакчызы Василь Коларовтуң: «Ленин, байдалды туюлунга чедир тодаргайлаан» деп эгелиг Ленин дугайында сактыышкыннарын парлаан.

Ол сактыышкыннар болза В. Коларовтуң хууда архивиниң чамдыы болуп турар болгаш эң-не баштай парлаттынганы ол. Ында Циммервальд конференциязынга оппортунистерге болгаш социал-шовинистерге удур, империалистиг дайынны хамааты дайыны кылдыр хуулдурар дэзш демиселиниң дугайын чугаалап турар.

В. Коларовтуң сактыышкыннарының ийиги кеззэнде коминтернаның үшкү конгрезинге болуушкуннуң дугайын чугаалап турар.

«Ажылчын аңгыны хостаары дэзш демиселдиң эвилелиниң» кежигүннериниң аразында Лениннің турарын көргүскен ховар фото-чуруктарны сактыышкыннар-биле кады парлаан.

Ол ышкаш ук арында Н. Семашконуң «Ильич хуралды удуртуп тур» деп үүлүн, 1917 чылдың марттан бэзр СЭКП кежигүнү Н. Дубровскийниң «Чүс муң кижи чугаалап турган ышкаш...» деп сактыышкыннарны, Совет Эвилелинге хамааты дайынның киржиичизи М. Георгиевтиң «Ол бисти маадырлыг чорукче сорук киирип турган» деп рассказын база парлагылаан.

В. И. Лениннің чогаалдары КУР-да

ПЕКИН. (СЭТА). Владимир Ильич Лениннің чогаалдарын парлаары Кыдатта чыл келген тудум-на улам көвүдеп турар. 1949 чылдың октябрьдан эгелээш, бо чылдың эгезинге чедир В. И. Лениннің 168 тус-тус ажылдарын болгаш чогаалдар чыылдаларын Кыдатка ниитизи-биле 8.260 муң санныг кылдыр парлаан. В. И. Лениннің чогаалдарының Совет Эвилелинге 4-кү үндүрүлгезинден кыдат дылче 38 дугаар томунуң очулгазын эрткен чылдың төнчүзүнде парлап үндүрген. Чурттуң уйгур, тибет, моол болгаш өске-даа дылдарының кырынга В. И. Лениннің чогаалдарын база очулдуруп парлагылаан.

Н. С. Хрущевтуң Франция баар деп турарының дугайында

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң «Кайе дю Коммюнизм» деп ай санында үнер теоретиктиг болгаш политиктиг журналының март номери үнген.

Журналдың ол дугаарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң Франция баар деп турарының болгаш ССРЭ биле Францияның аразынга политиктиг, культурлуг садыг харылзаларының айтырыынга бүрүү-биле холбаштырган.

Францияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң секретары болгаш ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү Жак Дюклонуң бижээни мурнуку үүлүнде Н. С. Хрущевтуң Франция баарының улуг ужур-дузалыын демдеглевишаан, Францияның бүгү ажылчы чоннарының мурнундан аңаа байыр чедирген.

Ол ышкаш делегейниң ийиги дайынының чылдарында Францияның девискээринге француз патриоттарның удурланыышкын шимчээшкининге совет кижилериниң киржилгезиниң, «Нормандия—Неман» деп француз ужар үүл полугунуң маадырлыг чоруктарының дугайында болгаш өске-даа үүлдерни, материалдарны база парлаан.

ЧЕХОСЛОВАК РЕСПУБЛИКА. Чехословакияның Эртемнер академиязының Прага чоогунда Ржева деп черде ядролуг физика институдунга чоокта чаа чуртта бир дугааргы циклотронну ажыглалга киирген. Оон дериг-херекселдерин Совет Эвилели берген. Тудуг-эптелге ажылдарын совет тускай эртемниглернің дузазы-биле чехословак тускай эртемниглер кылган. Ол циклотронну ажыглалга киирген чорук ядролуг физиканың талазы-биле эртем-шинчилел ажылдарын чорударынга болгаш кылымал радиоактивтиг изотоптарны белеткеп кылырынга Чехословакияның мурнунга улуг аргаларны ажыдар.

ЧУРУКТА: циклотронну ажыглалга киирерінге холбаштырган байырлыг ёзулалдың мурнуу чарыында.

Фото И. Рубличинин.

Чехословакияның телеграф агентилели.

Кыдаттың көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдези

ПЕКИН. (СЭТА). Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдерінге Кыдаттың чаза болгаш Коммунистиг партиязы улуг кичээнгейни салып турар. Бо чылын күрүнеден көдээ ажыл-агыйны хөгжүдерінге 1,5 миллиард юань-акшаны, тодаргайлаарга—эрткен чылдыындан 50 хуу хөй хөренгини тускайлаан. Көдээниң ажылышчилерінге Кыдаттың ажылчын аңгызы идепкейлии-биле дузалап турар. Синьхуа агентилелдің медеглеп турарындан алырга, республиканың үлетпүрүнүн үүл бүрү адырларының ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ортузунда көдээ ажыл-агыйны техника талазы-биле чаартырының хөрээнге дузаларының массалыг шимчээшкини калбарган. Чурттуң Соңгу-Чөөн талазында машина тудуушкунунуң чаа төвү—Харбин хоорайның ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары ол шимчээшкинге идепкейлиг киржип эгелээн. Хоорайның машина тудар заводунуң бирээзиниң 1700 ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары боттарының эгелээшкини-биле «кежээки заводту» организастаан болгаш ажылдан хостуг шактарында көдээ ажыл-агыйның үүл бүрү машиналарын, чепсек-херекселдерин бүдүрүп турарлар.

Ляонин, Хэйлунцян, Шэньси болгаш Ганьсу можуларның үлетпүрлери база даг бүдүрүлгелери көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери-биле үзүлбес харылзааны тудуп турар. Көдээ ажыл-агыйга хереглелдерни ук черлерге чеде бергеш билип алыр, бодунуң үндүрүп турары көдээ ажыл-агый дериг-херекселдериниң ажылдаар байдалын тодарадыр дэзш заводтардан, фабрикалардан ажылчыннарның бригадаларын көдээже үндүрүп турар.

Ухань хоорайның муң ажыг үлетпүр бүдүрүлге черлериниң аныяк ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары көдээ ажыл-агыйның дериг-херекселдерин септээр мастерскаяларны тургузарының талазы-биле чоок-кавының суурларының тараачыннарынга дузалажып турар. Олар үлетпүр бүдүрүлгезиниң артынчыларын ажыглап тургаш, ажылдан хостуг шактарында дыка хөй санныг эн бөдүүн демир кезер станоктарны болгаш өске-даа дериг-херекселдерни оларга кылып бергеннер.

Чурттуң дыка хөй районнарының үлетпүр болгаш даг бүдүрүлгелериниң ажылчыннары база албан-хаакчылары көдээ ажыл-агый машиналарын септээр болгаш техниктиг дуржулгаын дамчыдып бээр сорулгабиле хандырылга бригадаларын организастап, септелге-эптелге баззаларын тургусканнар. Хэнань можунуң Лоян, Наньян болгаш өске-даа үш округтарының үлетпүр база даг бүдүрүлгелери соөөлгү үеде көдээ черлерже 20 муң ажыг хандырылга бригадаларын чоруткулаан. Олар 5,5 миллион ажыг көдээ ажыл-агый чепсек-херекселдерин болгаш машиналарын кылган болгаш септээн. Оон аңгыда ол-ла можунуң бүдүрүлге черлериниң 30 муң ажыг ажылчыннары, албан-хаакчылары суггарылга тудуушкуннарынга киришкеннер.

Португалияның компартиязының удуртукчуларының медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Португалияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары болгаш өске-даа элээн каш удуртукчулары португал фашистерниң кара бажыңындан дургуннап үнер аргалыг болуп хосталган соонда мындыг медеглелди парлааннар: «Бистер хосталганы ап, тулчуушкунга боттарывыстың турар черлеривисти база катап эллээш, хамыктың мурнунда бистің партияга болгаш португал улуска байырывысты чедирип, Португалияга хосталганың болгаш шынныг хоойлунуң корум-чурумун тургузар дэзш демиселче шиитпирлиивисти медегледивис».

«Бистерниң кара бажыңга хоругдалга чыткаывыстың үезинде бистің-биле сагыш-сеткил каттыжыышкыны болгаш деткимчези дэзш бистің улуска болгаш делегейниң демократтыг база ажылчын шимчээшкининге өөрүп четтиргенивисти илередирин күзээн бис. Ол чорук бистің амы-тынныг үнеривиске дузалаан».

Медеглелде оон ыңай демдеглээни болза: «ам-даа португал улустуң дыка хөй шынчы оолдар болгаш кыстары фашистиг хоругдалдарда, хилинчектээшкинде таваржып турарлар. Оларны дыка хөй чылдарда хоругдан кара бажыңнаан, ынчалзадаа бүгү делегейниң ажылчы чоннарынга болгаш демократтарынга деткиткен португал патриоттарның демисели кедизинде барып оларны хосталаан».

Сахарага атомнуг шенелделерге удур

ЛОНДОН. (СЭТА). Рейтер агентилелдің корреспондентизиниң Парижтен медеглээни:

Сахарага «кылган болгаш кылыр деп турар-даа» атомнуг шенелделерге кады удурланыышкынын Африканың 8 чурттарының Францияга медеглээнин дипломаттыг бөлүктер медеглээн.

Эфиопияның, Гананың, Гвинеяның, Либерияның, Ливияның, Марокконуң, Суданның болгаш Тунистиң мурнундан Суданның элчини Башир Зль-Бакри марттың 12-де Францияның Даштыкы херектер министри Морис де Мюрвильге удурланыышкын нотазын тывыскан.

Элегестиң „бижээчизи"

ФЕЛЬЕТОН

«Элегес» совхозтуң директору Анисим Ерофеевич Берсенев 1959 чылды кымдан-даа онзагай төндүрген. Шактың узун, кыска согунчугаштары он ийи дээн санның чипчиге кырынга каттажып, аас-кежиктің алдын сарыг кундагалары ыянгылыг кынгырт дижип кээринин мурнуу чарыы—кадыг кижи каттырыптар, уян кижи ыглаптар байырлалдыг шакта Анисим Ерофеевич эрткен чылда 344-кү дужаалдың адаанга бодунуң адын салып турда, холу безин сирлеш дивээн. (Дыштанылга болгаш байырлал хүннерин, эргим директорнуң шөлээзиниң үезин санаваска, ол чамдык хүннерде ийи дужаалдарны бижип үндүрүп турганын демдеглей тыптып каалы. Ынчаар «бижээчилеп» чанчыктырып каан хол чүге сүрээдээр ийик!). Декабрьның 28-те совхозтуң кол агроному эш Сигаевке шыңгыы доңгулда көргүскен дужаалының будуу безин кургаалакта Анисим Ерофеевич ол-ла Сигаевке база катап шыңгыы доңгулданы чаа чыл бүдүүзүнде шаалдалай беришкен.

Ол-ла декабрь айда Кулузун фермазының эргелекчизи Бидогаев биле зоотехник Филиппов база бир-бир шыңгыы доңгулда четтиргеннер.

Ол-даа эвээш-тир, дараазында сантүнүү номчун көрүңер: чаңгыс-ла 1959 чылдың дургузунда директор Берсенев 17 кижини ажылындан дүжүрген ийикпе эрге-дужаалын кудулаткан, 95 ажылдакчыга шыңгыы хемчег хүлээткен, оон аңгыда 78 кижи «бодунуң хууда күзели-биле» ажылдан үнген, Элегес фермазынга —8, Каъкка—3, Кулузунга—2 эргелекчи солушкан. Бухгалтерлер дээрге 6 чыл улаштыр үргүлчү халажып келген. Кол агрономнар база ызырынмастаан, чылдың-на чаа кижи келир.

Дужаал бижилгезиниң оперативтиин күштелдирер дээн чүве ийикпе, Анисим Ерофеевич бажыңында безин стол салдырып алган. Эртен ажылга кел сал-ла «сагындырыглар», «доңгулдалар» үглеп чээн дужаалдарын машинакчыже октап-ла эгелээр.

Директорнуң дужаалдарының түңүнүн өскени-биле чергелештир оларның сөс-домаа база «берсеневчип» турар апарган. Ажыл-херекчи, принципиалдыг негеленің өрнунга кижилерниң, бүгү коллективтиң арын-нүүрүн дорамчылап турар, кижи аксынга эптешпес багай сөстер дужаалдарга бо-ла чоруур апарган.

Көвей тайылбыр-даа кылып турбайн, Анисим Ерофеевичиниң кол бухгалтер эш Лобановка, база-ла аанайтканың, шыңгыы доңгулда берген 1959 чылдың ноябрь 20-деги № 300 дужаалындан чаңгыс домакты номчукчуларның кичээнгейинге киирип көрээли. Дыка-ла чымчадыр, ойзу чугаалаарга, ында мынча деп каан: «...Олар (бухгалтерлерни ынча деп турары ол) директорнуң кижи адап болбас ужурлуг черин чылгап турарлар...»

Шын, ылап ийин харын, кижи каттырар чүве-даа чок. Бис борта ол дужаалдың кол утказын-даа сүрбедивис. Эгенир деп чүве билбес ындыг удуртукчу база турар чүве-дир!

Оон ыңай эш Берсенев бажыңынга мындыг хевириин дужаалын ажылдап кылган: эртенгиниң 9 шактан 10 шакка чедир бүгү тускай эртемниглер хүннүң-не ажыл-агый дугайында бижимел илеткелдер киирер, чүгле оон соонда оларны ажылга үнген деп санаар.

Тускай эртемниглер аас болгаш бижимел илеткелдерин Анисим Ерофеевичиге бараалгадып турунда, ажылчыннар контора эжиинде шагда-ла чыглып келген, демги-ле 300 ажыг дужаалдың дугайын тоолдажып, каткы-итки-биле үрүлешкен турар. Элегестиң кырынга хүн-даа бедип кээр, шак-даа эртип-ле турар...

Хоозун айтыышкыннар, саазынга дужаалдар-биле ат-алдар-даа, ажыл-херек-даа чедип алыры берге. Ол дугайын дараазында фактылар херечилеп турар.

Ажыл-агыйжы эвес чоруктуң туңнелинде ийи чыл дургузунда совхоз, эң бетики саннар-биле алырга, 546 муң 400 рубль каражалыг болган. 1959 чылдың чайынында онгул-чиңгил орук дескилээри-биле 270 тонна изээн тарааны аппарып төккен, 155 тонна 300 кг үрезинни кудурук кылдыр үндүр бижээн. Фермаларда чаш малды чүгле бир ай болгаш киир даңзылап турар. Бо чылдың январьда 100 хаван оолдарын киир санаваны илерээн. Ажылчыннар Берестованың ажаалдазындан 40, Борисенконуундан 32 хаван оолдары өлген, ынчалза-даа оларны сан-даңзыга кирбээнинден кым-даа харыылаваан.

Директор Берсеневтуң күүлүг «чепсээ» болза, оон кызыл карандаазы болур. Анисим Ерофеевич шалың алыр хүннерде оозун бо-ла сөгирип алыр, оон даңзыда 1000-даан өрү саннарның дужунга сүртенчиг кызыл демдектерни шыя соккулап каар, ол кижилерге шалың бербес дээни ол-дур. Ынчангаш директор оларга ортумак ажыл төлевирин агаардан салып каар. Мындыг янзыбиле Анисим Ерофеевич човаачы Марьясовка 1803 рубльди болгаш бригадирлерге шаннал төлевирлерни чедир бербээн. Веттехник Мамбетовтуң шалынын 435 рубльге кудулаткан. А Мамбетов хомудал тургузуп кээрге, аңаа «кеземче» хүлээдирибиле оон эрге-дужаалын ветсанитарже бадырган. Ол-ла үеде артык ажылдааны дээш (ынчан Анисим Ерофеевич Мурнуу чүкке дыштанып турган болдур эвеспе!) директор боду 1003 рубльди дүрүм чокка кармактап алган.

Бо дээрге бар фактыларның кезиктамдыы-дыр.

«Кемниг-бактыг, хейлиг-салгынныг эвес» хирезинде-ле Анисим Ерофеевич тускай эртемниглерни ийи караа-биле көрбес болган. Ол кол агроном Сигаевти «карак ажыттакчы», кол зоотехник Казаковны «дүжүметчигеш» деп адап алган.

Анисим Ерофеевичиниң ачы-хавыязын овазрбас болза база таарышпас. Совхозтуң ажыл-агыйын көдүрер дээш Берсенев орандажыпдаа келген, оон кабинединге шилчиир Кызыл туктуң хаая эвес турып келгенин кым-даа маргышпас. Анисим Ерофеевич алызындан каржызымзар-даа болза, баштайгы үеде улус ону өршээп келген, ажылга кандыг таварылгалар турбас боор. Ол идегелди Анисим Ерофеевич соора ажыглап, ам мырыңай мындыг сөстерни арын-нүүр чок салып турар апарган: «Силер чокка билир мен! Баштай өөренип алыңар, оон соонда сүмелээр силер!...»

Ам эрги ат-алдарын эгидип алыр дээш Анисим Ерофеевич кызыдып-ла турар. Ынчалза-даа бо ышкаш чондан хоорлуп, доктаал-саавыр, айтыышкын-дужаал саазыннары-биле «шуглангаш» чыдып турар болза, оон эки директор үнери берге!

В. КУЛИКОВ.

Редактөр К. С. ШОЙГУ.

Совет маадырлар удавас чаңгылап келир

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Оожум океанга баржа озал-ондакка таварышканының түңнелинде 49 хонуктуң иштинде далай суунуң агымының аайы-биле салдап келген маадырлыг совет далайжылар ол өйнүң дургузунда 1600 километр черни далайлап салдап эрткен. Оларны далайдан америк «Кирсардж» деп авианосец ап алган.

Марттың 15-те дыңнадыглардан алгаш көөрге, АКШ-тың Сан-Франциско хоорайынга чоокшулап кел чыткан «Кирсардж» деп авианосец ынчаарда америк парлалганың кичээнгейиниң төвүнге турган. Авианосец хоорайдан 480 хире километрге чөрүп турда аңаа улуг бөлүк журналистер чеде бергеш, боттарының солуннарынга медээлерни ол-ла дораан чыып эгелегилээн. Шуурганнап чыдар улуг далайга 49 хонуктуң иштинде салдадып келген, Оожум океанның ол маадырлары—совет дайынчыларның дугайында бичии чүве чугаалап болгу дег кижи бүрүү-биле олар чугаалажып турганнар. Эгезинден тура-ла журналистер чедишкиниг болганнар, чүл дээрге корабльдің командири командор Л. Р. Таунсендиге совет солдаттарның бижээн чагаазын оларга дамчыдып берген.

Боттарының чагаазында совет солдаттар командирге болгаш корабльдің бүгү командазынга дузаны чедиргени дээш четтиргенин илередип турарлар. «Ажык далайга озал-ондакка таварышкан совет солдаттар бистер, бистің амы-тынывысты алганы дээш, америк корабльдің кырынга биске эки байдалды тургусканы дээш, офицерлерге база бүгү командага чүректің ханызындан четтиргенивисти илередип тур бис» деп чагаада айыткан.

Америк информация агентилелдериниң дыңнадып турарындан алырга, үстүнде айыттынган совет солдаттарның—А. Р. Зиганшин, Ф. Г. Поплавский, А. Ф. Крючковский болгаш И. Е. Федотов оларның кадыы эки. «Дыштаныр хүнде оларны авианосецтің эмнелге чериндеи ийи тускай өрээлдерге чыттырыгылап каан, ында оларга эптиг болур деп Ассошиэйтед Пресс агентилели дыңнаткан. Орустар ийи кино көргеннер, шыдыраага база ойнап турарлар». Эрес-дидими болгаш туруштуу бүгү-ниитиниң магадалын болдуруп турар совет дайынчыларны америк хөй-ниити улуг сонуургалбиле көрүп турар.

Марттың 15-те бо дугайында дараазында медээлерни СЭТА Нью-Йорктан дамчыткан:

Кырында маадырлыг совет дайынчылар чоруур «Кирсардж» деп авианосец Сан-Франциско чоокшулап орар. Совет дайынчыларны «магадал-биле уткуур деп турар» дээрзин Юнайтед Пресс интернейшнл агентилел бижээн.

Ол агентилелдің «Кирсардж» авианосецте турар корреспондентизи совет дайынчылар-биле чугаалашкан. «Бистің угаан-сеткиливис бедик деннелде дээрзин орустар чугаалады—деп ол бижээн. Оларның боттарының саазынга оюп алганы чурт чуруу оларга бар турган. Баржага оттулар чүүл эжиндириишкиниң баштайгы хүнүнде-ле доозулган турган. 16 хонганда оларның хүнезини—эът консервалары доосту берген. Оон соонда далайжылар картофельден мүн кылып турганнар. Оон аъш-чемниң ол хевири база төне берген. Оларны тып алырының үезинге чедир олар боттарының майыктааш идиктериниң хөмнерин хайындырып турганнар».

«Дөртен тос хонукта үргүлчүлээн аар болгаш хилинчектиг шылгалданың үезинде улуг эвес судно 1720 километр черге салдап келген—деп корреспондент бижип турар. Далайның халавыбиле демиселдің үр төөгүзүнге ол кижилер чаа эгени бижээннер».

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Март 15-тің эртенинде «Кирсардж» деп америк авианосец Сан-Франциско хоорайга чедип келген, оон кырынга маадырлыг совет дайынчылар А. Зиганшин, Ф. Поплавский, А. Крючковский болгаш И. Федотов чораан болгай. Олар болза Куриль ортулуктардан далай шуурганы алгаш барган баржаның Оожум океанга 7 неделя дургузунда эжиндирилгезиниң үезинде кайгамчыктыг шыдамык болгаш эрес-маадырлыг байдалын көргүскеннер.

Сан-Франциско хоорайга совет маадырларны хоорайның чурттакчылары болгаш элээн каш он-он журналистер база телевидение төлээлекчилери өөрүшкү-биле утканнар. Тус черниң солуннары совет дайынчыларның чуруктарын, авианосецке болган парлалга конференциязының дугайында отчётту кескү черлеринде парлагылаан.

А. Зиганшиниң телефон-биле СЭТА-ның корреспондентизинге Сан-Франциско дан дыңнатканы болза:

Оожум океанга эжиндирип чоруурувустуң үезинде хөй-хөй таарымча чок чүүлдерге таварышкан бис. Аъш-чем төнүп турган. Далайга шуурган барык үргүлчү болуп келген. Ынчалза-даа ам бистің байдалывыс эки. Төрээн чуртувуска чанып чеде бээривисти четтикпейн манап тур бис.

Кургаг черге эки чедип келгенивисти холбаштыр совет кижилериниң байырлар чедирип турганынга улуу-биле четтирдивис. Бистің дөргүл-төрелдериниске, эштериниске, бистің төрээн совет черивиске изиг байырывысты чедирип тур бис.

Сан-Франциско хоорайның чагырга даргазы Кристофер эрес-дидим совет дайынчыларны хоорай чагыргазынга баарынче чалаан.

Совет дайынчыларны ССРЭниң АКШ-та элчин черииниң ажылдакчылары база Сан-Франциско хоорайдан барып уткуп алган. Олар оон Нью-Йоркка кээрлер болгаш оон соонда Төрээн чуртунче чанып кээрлер.

ОБЛАСТЫҢ КИНОЭКРАННАРЫНГА

деп кинону көрүңер

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«ВЛКСМ-ниң 30 чылы» (улуг залга): **«Эзир»** («Орёл»)—12, 2.15, 4.15, 6.15, 8.15, 10.10 шактарда.

«ВЛКСМ-ниң 30 чылы» (биче залга): **«Саша амыдыралче кирип тур»** («Саша вступает в жизнь»)—3, 5, 7, 9 шактарда.

«Каа-Хем»: «Көрген дораан ынак-шый берген» («Любовь с первого взгляда»)—5.15, 7.15, 9.15 шактарда; **«Өнүктер—эштер»** («Друзья—товарищи»)—1.15, 3.15 шактарда.

«Восток»: «Солдат херээжен» («Солдатка»)—1, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

ХАМААТЫЛАРГА

Ойнаашкынныг салыышкыннарның 35-ки тиражы 1960 чылдың апрель 3-те Кызыл хоорайга болур.

1000 счёттарнын-на 25-жи ойнаашкынга таваржыр. Ынчангаш ойнаашкынга таварышкан счет ёзугаар эрткен чартык чылда салыышкынның ортумак артыышкынын барымдаалап алырга, ол ойнаашкыннардан:

1 ойнаашкын — 200 хуу хемчээлге.
2 ойнаашкыннар — ойнаашкын бүрүзү 100 хуу хемчээлге.
2 ойнаашкыннар — ойнаашкын бүрүзү 50 хуу хемчээлге.
20 ойнаашкыннар — ойнаашкын бүрүзү 25 хуу хемчээлге таваржыр.

Ойнаашкынныг салыышкынны кайы-даа ажаалга кассазынга салып болур.

Аншаңарны ажаалга кассаларыңга шыгжадыңар!

Ажаалга кассаларының область эргелели.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, партийжи амыдырал болгаш пропаганда килдистериниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 22-64, иштики информация килдизиниң 21-47, совет тургузуг, үлетпүр болгаш транспорт килдистериниң 23-35, чагаа килдизиниң 21-27, культура болгаш амыдырал килдизиниң 25-38, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 20-60.

ТС—00102. Чагыг № 804. Культура эргелелиниң типографиязы.